

ચિત્રલેખા

71

વર્ષમાં
શાનદાર પ્રવેશ

૧૦ ઓગસ્ટ, ૨૦૨૦ | રૂ ૩૦

chitralekha.com

પીળી ધાતુની
બજારમાં
લાલચોળ
તેજ કેમ?

રામમંદિર: પ્રભુનો વનવાસ આખરે પૂરો થયો

જીવલેણ કોરોના સામે...

વેક્સિનનું વિસ્મયકારી વિજ્ઞાન

ભારત સહિત ૧૪૦ પ્રયોગશાળામાં ચાલી રહી છે અકસીર રસી શોધવાની હોડ

VISIT...

LANZAROTE
Caliente.COM

વર્ષોનો વિશ્વાસ છે
Modern
ગૃહિણી માટે પણ
ખાસ છે

• સોના જેવી શુદ્ધ અંગુર તુવેર દાળ •

અદ્યતન પ્રોસેસથી કોમ્પ્યુટર કલીન થતી,
ગુણવત્તામાં શ્રેષ્ઠ અને કુદરતી પ્રોટીનથી ભરપૂર અંગુર તુવેર દાળ.

• ધીમા તાપે જલ્દી ચઢે, સ્વાદ એનો સૌને ભાવે. •

Like us on [f](https://www.facebook.com/OfficialAngur) /OfficialAngur | www.angur.com

અ તુ ક મ

૨૪ | કવર સ્ટોરી વિજ્ઞાનીઓ મથી રહ્યા છે બનાવવા કોરોના વેક્સિન...

દુનિયાના માથે ઊતરી આવેલી ‘કોરોના’ વાઈરસ રૂપી આફતના ઓળા સામે અનેક દેશના વિજ્ઞાનીઓ રાત-દિવસ એક કરી રહ્યા છે. એ બધાનો ઉદ્દેશ છે ‘કોરોના’ને માત આપે એવી રસી. સામાન્ય રીતે એક નવી રસીને દરદી સુધી પહોંચવામાં વર્ષોનાં વર્ષ નીકળી જાય છે ત્યારે ‘કોરોના’ની રસી શોધવા જે પ્રયાસ થઈ રહ્યા છે એ પરથી લાગે છે કે હવે આ બીમારીને નાથવાનો ઈલાજ હાથવગો જ છે. ગુજરાત માટે ગર્વની વાત એ છે કે અમદાવાદની ફાર્મા કંપની ‘ઝાયડસ કેડિલા’ પણ રસી વિકસાવવાની દિશામાં ઝડપભેર આગળ વધી રહી છે.

૧૭ | વિશેષ

અયોધ્યા બનશે ખરા અર્થમાં રામમય!

રામમંદિરના ભૂમિપૂજન સાથે આખી અયોધ્યા નગરીની કાયાપલટનું થયું છે જડબેસલાક પ્લાનિંગ.

૧૯ | આપણી આજકાલ

સોનું કેમ ચગચું આસમાને?

લોકડાઉનમાં ઓછી ખરીદી છતાં પીળી ધાતુના સતત વધી રહેલા ભાવે સામાન્ય ગ્રાહકને ઢિંદામાં મૂકી દીધા છે ત્યારે નિષ્ણાતોના અભિપ્રાય જાણવા જેવા છે.

૧૪ | મળવા જેવા માણસ

આ વકીલ હવે રાજયસભા ગજાવશે

રાજકોટના જાણીતા એડ્વોકેટ અભય ભારદ્વાજને ભાજપે વડીલોના ગૃહમાં મોકલ્યા છે. ચાર દાયકાથી સંઘ-ભાજપ સાથે સંકળાયેલા આ આગેવાનના વ્યક્તિત્વનાં અન્ય પાસાં કેવાં છે?

૩૧ | હૈં, ખરેખર?!

ઉકરડાની કરી રોકડી

રોજ પેદા થતા શાકભાજીના ટનબંધ કચરામાંથી ગેસ અને ખાતર બનાવીને સુરતની ‘એપીએમસી’ કરી રહી છે ખણખણતી કમાણી.

૩૩ | પ્રિયદર્શિની | સ્વયંસિદ્ધા

આજે બોલીવૂડમાં સગાંવાદની ચર્ચાએ જોર પકડ્યું છે ત્યારે મુંબઈની યુવા ગુજરાતી ડાન્સર ઈન્ડિયાના મહેતાએ કોઈ પણ કનેક્શન વિના હોલીવૂડની ફિલ્મમાં મહત્વનો રોલ મેળવ્યો.

૩૭ | ધારાવાહિક નવલકથા

રંગકપટ (પ્ર-૨૯)

ઉપરાંત

વાહ ભાઈ વાહ!, જલસાધર

અને છેલ્લે... મુખવાસ

મુખપૃષ્ઠ તસવીર: ચિત્રલેખા ગ્રાફિક્સ

Only Books Magazine

પ્રભાતનાં પુષ્પો...

તમે જ્યારે મને મળો છો ત્યારે એવી વાતો કરો છો કે તમારું ચારિત્ર્ય ઘણું સારું છે. તમે ખૂબ જ પવિત્ર હશો અને બીજા બધા ખરાબ છે. ખરું કહું તો હું કદી પણ તમને પૂછવા નથી માગતો કે તમે કેવા છો? અને મેં તમને કદી પૂછ્યું પણ નથી કે તમે સારા છો કે ખરાબ? હું જાણું છું કે ચારિત્ર્ય મનનો વિષય છે અને આ બાબતમાં દરેકે પોતાની જાતને તપાસીને મૌન ધારણ કરવાનું છે. તમે આ બાબતમાં ઘણા સારા છો એવું વારંવાર કહેવાથી એમ ન માનતા કે અમને તમારા પ્રત્યે ખૂબ માન વધી જશે અને તમે કદાચ નબળા હશો તો તમારી નબળાઈ જાણીને અમને કદી પણ તમારા તરફ તિરસ્કાર નથી થવાનો. અમે તમારી સાથે સમાનતાની ભૂમિકા પર ઊભા રહેવા માગીએ છીએ. તમે ઊંચા છો અને અમે હલકા છીએ અથવા તમે હલકા છો અને અમે ઉચ્ચ છીએ એવું વાતાવરણ ઉત્પન્ન કરવાની અમારી ઈચ્છા નથી.

હૃદય પર પવિત્રતાનો ખોટો સોનેરી રંગ ચડાવીને આવશો અને તમે એક મહાન પવિત્ર આત્મા છો એમ તમે અમારી સમક્ષ વાતો કરશો તો યાદ રાખજો કે તમે અમને નથી ઓળખી શકવાના કે નથી અમે તમને જાણી શકવાના. આમ કરવાથી આપણી વચ્ચે એક જાતનો એવો પડદો ઊભો થશે કે જેથી આપણે પાસે હોવા છતાં પણ એકબીજાથી દૂર છીએ એવું પળે પળે લાગ્યા કરશે. જેવા છીએ એવા દેખાઈને નિખાલસ હૃદયે એકબીજાને મળવાથી જ વાતાવરણમાં એક જાતની સુગંધ પ્રસરે છે અને આ જ સુગંધ માનવીને ઊંચે લઈ જાય છે.

તમે અમારી પાસે આવો ત્યારે માણસ બનીને આવો, દેવના પોશાકમાં ન

આવો, કારણ કે અમે તમને અમારા જેવા જ ગણીએ છીએ, તમે અમારા છો એવું માનીએ છીએ અને આપણે સૌ જ યાત્રા કરવા માગીએ છીએ. તમે ખરાબ હશો તો પણ અમારા જ રહેવાના અને સારા હશો તો પણ અમારા જ રહેવાના છો.

આ દુનિયામાં આપણે બન્નેએ મળીને સારા થવાનું છે. તમે કેટલા પવિત્ર છો અને અમારામાં કંઈ નથી એવું માનીને જો તમે આગળ ચાલ્યા જશો તો કંઈ તમારે મોટે સ્વર્ગનાં બારણાં વહેલાં નહીં ખોલી નાખવામાં આવે.

ત્યાં ઊભેલો દ્વારપાળ તરત જ કહેશે: ‘તમે એક મોટા પવિત્ર માણસ છો એમ માનીને અહીં દોડી આવ્યા છો એ જ સાબિત કરી બતાવે છે કે તમારામાં સંપૂર્ણ પવિત્રતાએ પ્રવેશ નથી કર્યો. અમે બહુ સારા છીએ એ જાતનું ભાન જ માણસને ખરાબ બનાવે છે. શુદ્ધ અને પવિત્ર આત્માઓ કદી પણ બીજાને છોડી સ્વર્ગ તરફ નથી દોડતા. સ્વર્ગ એમની પાસે દોડતું જાય છે. તમે પાછા જાઓ અને જેમને તમે તમારાથી હલકા ગણ્યા છે એવા લોકોને તમારા જેવા જ માનતા થશો ત્યારે અમે દેવદૂતો તમારી વચ્ચે આવીને વાસ કરીશું.’

- વાનુ ફિટ્ઝ

(લેખકના પુસ્તક ‘પ્રભાતનાં પુષ્પો’માંથી)

સંસ્થાપક: વજુ કોટક
સહસંસ્થાપક: મધુરી કોટક
પથદર્શક: હરકિસન મહેતા

ચિત્રલેખા

તા. ૧૦ ઓગસ્ટ, ૨૦૨૦ | વર્ષ: ૭૧
અંક: ૧૬ | સળંગ અંક: ૩૬૬૮

ચેરમેન: મૌલિક કોટક

વાઈસ ચેરમેન: મનન કોટક

તંત્રી: ભરત ઘેલાણી

chitralekh.com
chitralekh.com/facebook
chitralekh.com/twitter
chitralekh.com/youtube
chitralekh.com/instagram

મુખ્ય કાર્યાલય | તંત્રી વિભાગ | પ્રકાશન સ્થાન

‘ચિત્રલેખા’: ૨૫, અંધેરી ઈન્ડસ્ટ્રિયલ એસ્ટેટ,
ઑફ વીરા દેસાઈ રોડ, અંધેરી (વેસ્ટ),
મુંબઈ-૪૦૦૫૩.

તંત્રી વિભાગ

ફોન: (૦૧-૨૨) ૬૬૮૨૧૬૮૨,
૬૭૩૦૯૮૮૮

જાહેરખબર વિભાગ

ફોન: (૦૧-૨૨) ૬૬૮૨૧૯૧૦

પ્રકાશક:

મૌલિક કોટક

મુદ્રણ:

એલાઈડ ઑફસેટ પ્રિન્ટર્સ (મુ.)
પ્રાઈવેટ લિમિટેડ, ૧૪/૨, કાલિદાસ
મિલ કમ્પાઉન્ડ, ગોમતીપુર,
અમદાવાદ: ૩૮૦૦૨૧

ઈ-મેઈલ

editorial@chitralekh.com
subscribe@chitralekh.com
advertise@chitralekh.com

સરકયુલેશન વિભાગ

મહારાષ્ટ્ર: ૦૨૨-૬૭૩૦૯૮૮૮
અમદાવાદ: (૦૭૯) ૨૬૪૬૧૭૧૧
રાજકોટ: (૦૨૮૧) ૨૪૬૭૫૨૬
વડોદરા: (૦૨૬૫) ૨૩૩૮૦૯૭

વાર્ષિક લવાજમ

ભારતમાં: ₹ ૧૬૫૦
(દશેરા-દીપોત્સવી વિશેષાંક,
વાર્ષિક વિશેષાંક તેમ જ બોનસ રૂપે
ઈ-મેંગેડિન)

સંપર્ક: ૦૨૨-૬૬૯૯૯ ૮૩૧૬

Ext-૨૫/૭૨ વિદેશમાં: ₹ ૭૨૦૦

માલિક: ‘ચિત્રલેખા’ Member: INS

મધ્ય પ્રદેશના મુખ્ય મંત્રી શિવરાજસિંહ ચૌહાણને પણ 'કોરોના'...

લો, એમાં નવું શું છે?
આમ પણ વર્ષોથી ટેસ્ટ મેંચો
જોવા કોણ જરૂં પું?

ચાર, આ વખતે તો મોબાઈલ જ
સ્વિચ ઓફ કરી નાખવો પડશે..
આપણને ગમતી છોકરીઓ
ઑનલાઈન રાખડીઓ સેન્ડ કરવા
મડિ તો ઉપાધિ થઈ જાય ને!

વિવાહ: અમુક અભિનેત્રીઓએ સોશિયલ મિડિયા પર
પૈસા ખર્ચીને ફોલોઅર્સ વધાર્યા...

ઘર ફૂટે ઘર જાય... બંનેનાં ઘર બરબાદ થાય!

બે મર્કટની લડાઈમાં બિલ્લીબહેન ફાવી જાય એમ રાજસ્થાનમાં કોંગ્રેસનાં બે મોટાં માથાં વચ્ચેની સાઠમારીમાં ભાજપને આજે નહીં તો કાલે ફાયદો થવાનાં સાફ એંધાણ છે.

હીરન મહેતા

રાજસ્થાન સરકારનો મામલો હવે રાજકારણના આઠાપાટા સાથે કાનૂની દાવપેચમાં અટવાયો છે. રાજ્યમાં સરકાર છે, પણ સત્તાધારી પક્ષના કેટલાક સભ્યોને સરકાર સામે વાંધો છે. આ ધારાસભ્યોએ પક્ષ છોડ્યો નથી, પરંતુ પક્ષ એમને ધારાસભાના સભ્યપદેથી કાઢવા માગે છે, જેથી ગાદી ગુમાવવાના ડરે બીજા સભ્યો બળાવત ન કરે અને સરકાર ટકી જાય. એ માટે વિધાનસભાનું સત્ર બોલાવવું પડે, જેનો અધિકાર રાજ્યપાલ (ગવર્નર) પાસે છે. રાજ્યપાલશ્રી આ વાત માનતા નથી એટલે વાત હરીફરીને અદાલતને દરવાજે પહોંચી છે.

આ હાલત રાજસ્થાનની છે, જ્યાં હજી દોઢ-પોણા બે વર્ષ પહેલાં કોંગ્રેસે વિધાનસભા ચૂંટણીમાં ભાજપને પરાસ્ત કરી સત્તા મેળવી હતી. રાજ્યમાં કોંગ્રેસનું શાસન આવ્યું, પરંતુ પક્ષના બે મોટા આગેવાન-અશોક ગેહલોત અને સચીન પાઈલટ વચ્ચેના ખટરાગની શરૂઆત ત્યારથી જ થઈ અને છેવટે હમણાં રાજસ્થાન કોંગ્રેસમાં ભંગાણ પડ્યું. સચીન પાઈલટ અને એમના બળવામાં જોડાયેલા બીજા ધારાસભ્યો કોંગ્રેસમાંથી છૂટા થયા નથી. કોંગ્રેસમાંથી નીકળીને એમણે નવો પક્ષ બનાવ્યો નથી કે બીજા પક્ષમાં જોડાયા નથી, કારણ કે એમાં તો પક્ષાંતર કાયદા હેઠળ એમનું ધારાસભાનું પદ ધીનવાઈ જાય.

પાઈલટના બળવા પછી રાજસ્થાનની કોંગ્રેસ સરકાર વિધાનસભામાં માંડ બે-ત્રણ મતની સરસાઈએ ટકી છે. આ બહુમતી ઝાઝો સમય નહીં જળવાઈ રહે એનો અંદાજ હોવાથી મુખ્ય પ્રધાન અશોક ગેહલોત વિધાનસભામાં બળાબળની કસોટી કરી લેવા માગે છે, જેથી ઓછામાં ઓછા બીજા છ મહિના એમની સરકારને વાંધો ન આવે. સાથોસાથ વિધાનસભા મળે તો પાઈલટ અને એમની સાથેના બળવાખોર ધારાસભ્યોને ગૃહમાંથી સસ્પેન્ડ કરાવી શકાય. જો કે રાજસ્થાનના બિરાજમાન રાજ્યપાલ કલરાજ મિશ્રા કોંગ્રેસની માગણી સ્વીકારવાને બદલે કાયદાપોથી દેખાડી રહ્યા છે. વિધાનસભાની બેઠક બોલાવવા માટે એમણે કેટલીક શરત પણ મૂકી છે.

સામાન્ય સમજણ એવી છે કે ધારાસભાની બેઠક બોલાવવાની સત્તા રાજ્યપાલ પાસે છે. જો કે બંધારણે રાજ્યપાલને (અને રાષ્ટ્રપતિને સુદ્ધાં) મર્યાદિત અધિકાર જ આપ્યા છે. બંધારણમાં રાજ્યપાલની સત્તા સાથે અનેક વખત મુખ્ય પ્રધાનની સલાહ અનુસાર એવા શબ્દોનો ઉલ્લેખ છે. મતલબ કે રાજ્યપાલ એ રાજ્યના બંધારણીય વડા હોવા છતાં એમણે શાસકીય બાબતોમાં પોતાની મરજી પ્રમાણે નહીં, પરંતુ મુખ્ય પ્રધાન અને એમના સાથી મંત્રીઓની સલાહ (કે ઈચ્છા) મુજબ વર્તવાનું હોય છે.

કોંગ્રેસની અંદરોઅંદરની યાદવાસ્થળીને કારણે ભાજપને અત્યારે રાજસ્થાનમાં સત્તાનો લાડવો દેખાઈ રહ્યો છે. ગેહલોત અને પાઈલટની

સોશિયલ ડિસ્ટન્સિંગ જાળવીને વિરોધ: રાજસ્થાનમાં સરકારને બહુમતી પુરવાર કરવા વિધાનસભાની બેઠક બોલાવવાની માગણી માટે કોંગ્રેસી ધારાસભ્યોનાં ધરણાં.

બેંચતાણમાં કોંગ્રેસની સરકાર પડે અને નવેસરથી ચૂંટણીની નોબત આવે તો રાજસ્થાન સીધેસીધું ભાજપના ખોળામાં જઈ પડે એ શક્યતા નકારી શકાય નહીં. કોંગ્રેસના વધુ ધારાસભ્યો ખડે નહીં તો ભાજપનો ત્રાગડો એ જ છે કે હજી થોડો સમય સ્થિતિ આવી પ્રવાહી રાખી ગેહલોત સરકારને એના ભારથી જ પડવા દેવી, જેથી સરકાર તોડવાનું આગ માથે ન આવે. આ સંજોગમાં ભાજપી કુળના ગવર્નરની ભૂમિકા બહુ મહત્ત્વની પુરવાર થાય. રાજ્યપાલ કોઈ પણ ભોગે વિધાનસભાનું સત્ર બોલાવવાનું ટાળી શકે તો ભાજપને વધારાનો સમય મળી શકે. કર્ણાટકમાં કોંગ્રેસ-જનતા દળ (સેક્યુલર)ની સરકાર ગબડાવવાનો પહેલી વારનો પ્રયાસ નિષ્ફળ ગયા પછી ગયા વર્ષે ભાજપે આ જ વ્યૂહ અપનાવ્યો અને બીજા પ્રયાસમાં ત્યાં પોતાની સરકાર બેસાડી દીધી હતી.

બંધારણની દૃષ્ટિએ રાજ્યપાલ મુખ્ય પ્રધાનની સલાહને માનવા બંધાયેલા હોવા છતાં ગવર્નરે એ સલાહ ઉવેખી હોવાના અનેક દાખલા મોજૂદ છે. ચારેક વર્ષ પહેલાં સર્વોચ્ચ અદાલતે અરુણાચલ પ્રદેશના મામલામાં ફરી એક વખત રાજ્યપાલના કહેવાતા અધિકારની મર્યાદા સ્પષ્ટ કરી હતી. એ ચુકાદાને અનુસરીએ તો કલરાજ મિશ્રાએ તરત વિધાનસભાની બેઠક બોલાવી લેવી જોઈએ. જો કે અહીં વધુ એક મુદ્દો જાણવા જેવો છે. રાજસ્થાનમાં વિરોધ પક્ષ ભાજપે કે કોંગ્રેસના બળવાખોર ધારાસભ્યોએ ગેહલોત સરકાર સામે અવિશ્વાસનો પ્રસ્તાવ રજૂ કરવાની વાત ઉચ્ચારી નથી. સામાન્ય રીતે વિધાનસભાનું વિશેષ સત્ર આવી કોઈ માગણી વખતે બોલાવવામાં આવતું હોય છે. રાજસ્થાનમાં તો ગેહલોત સામે ચાલીને પોતાની બહુમતી સાબિત કરવા માગે છે, જેથી સચીન પાઈલટ અને એમના બાગી સાથીદારોને પક્ષમાંથી સસ્પેન્ડ કરાવી પોતાની સરકારનું આયમું થોડું લંબાવી શકાય.

*Join Our WhatsApp group
For Book & Magazine*

હવે મેળવો વોટ્સએપ ગ્રુપ માં બુક &
મેગેઝિન શ્રેષ્ઠ ગુજરાતી, હિન્દી, અંગ્રેજી,
પુસ્તકો વાંચવા માટે એક માત્ર
વોટ્સએપ ગ્રુપ

🇮🇳 Only Book & Magazine 🇮🇳

આ ગ્રુપ માં જોડાવવા માટે
જય હિન્દ લખી ને વોટ્સએપ મેસેજ કરો

9687042373

Or

CLICK HERE

બદલાઈ ગયાં સંબંધનાં સમીકરણ...

આખરે ઉપરછલ્લો તો ઉપરછલ્લો, પણ સ્વાર્થના સંબંધનો અંત આવ્યો છે. અમેરિકા અને ચીન એકમેક સામે બાથંબાથી પર આવી ગયા છે. શરૂઆત બન્નેએ એકમેકના વાણિજ્ય દૂતાવાસને તાળાં મારવા સાથે કરી છે અને હજી આકરાં પગલાં લેવાની વાત બન્નેએ ઉચ્ચારી છે.

ચીનના પશ્ચિમ ભાગમાં બહુમતી ધરાવતા ઉઈગર મુસ્લિમોની સતત હેરાનગતિ અને એ પછી હોંગકોંગમાં લોકશાહી ઝુંબેશને ગળે ટૂંપો મારી દેવાના પ્રયાસ એ બે મામલે અમેરિકા હમણાં હમણાં ચીનનો કાન આમળતું આવ્યું છે. લડાખ સરહદે ચીનનું ભારત સાથે ઘર્ષણ થયું એમાં તો અમેરિકાએ પ્રશાંત મહાસાગરના એના નૌકા કાફલાને ચીની સમુદ્ર તરફ રવાના કરી ચીનને ડારવાનો વધુ એક પ્રયાસ કર્યો. અમેરિકા અને ચીન વચ્ચેનું વ્યાપારયુદ્ધ ઔર વણસે એવી શક્યતા તરફ ખુદ અમેરિકી પ્રમુખ ડોનાલ્ડ ટ્રમ્પે અનેક વખત ઈશારો કર્યો છે.

જોવાની વાત એ છે કે ચાર વર્ષ પહેલાં અમેરિકાના પ્રમુખપદની ચૂંટણી વખતે ચીને આડકતરી રીતે ટ્રમ્પને મદદ કરી હતી. ટ્રમ્પના હરીફ અને ચીની

નીતિના પ્રખર વિરોધી એવાં હિલેરી ક્લિન્ટનને હરાવવા ચીને અમેરિકી ચૂંટણીપ્રક્રિયા સાથે ચેડાં કર્યા હોવાનું ખુલ્લેઆમ બોલાતું હતું. હવે એ જ ટ્રમ્પ ચીનના સૌથી મોટા દુશ્મન બની બેઠા છે અને આવતા નવેમ્બરની ચૂંટણીમાં ચીની સામ્રાજ્યવાદનો મુદ્દો ઉઠાવી રહ્યા છે.

એક જમાનો હતો જ્યારે સોવિયત સંઘ સામેના શીતયુદ્ધ વખતે અમેરિકાએ ચીનને બહુ થાબણભાણાં કર્યાં હતાં. ૧૯૭૦ના દાયકામાં અમેરિકાએ એની ટેબલટેનિસ ટીમને ચીનના પ્રવાસે મોકલી એ પરથી ચીનને રીઝવવાની અમેરિકાની ચાલને પિંગ પોન્ગ ડિપ્લોમેસી એવું નામ મળ્યું હતું. એ વખતે સોવિયત રશિયા સામે અમેરિકાને ચીનની જરૂર હતી તો અમેરિકાને કારણે ચીન માટે આખા વિશ્વના દરવાજા ઊઘડી ગયા હતા. આજે હવે ઈતિહાસ બદલાઈ રહ્યો છે અને અમેરિકી-ચીની સંબંધનાં સમીકરણ પણ બદલાઈ રહ્યાં છે.

આપણી પેલી ઉક્તિ અહીં સાચી ઠરે છે:

આખરે સગાં સૌ સ્વાર્થનાં!

પ્રિય વાચકમિત્રો,

વિશ્વવ્યાપી કોરોના મહામારીના લીધે અન્ય પ્રકાશનોની જેમ 'ચિત્રલેખા'નું મુદ્રણ-પ્રકાશન પણ ખોરંભે ચઢ્યું હતું, પરંતુ એ દરમિયાન અમે 'ચિત્રલેખા'ની ડિજિટલ આવૃત્તિનું આયોજન કરી સતત ૧૪ અઠવાડિયાં સુધી એ ફ્રી-નિ:શુલ્ક 'ચિત્રલેખા'ના અસંખ્ય વાચકોને પહોંચાડી, જેને વાચકોએ હોંશભેર વધાવી ને વખાણી.

હવે હર્ષના સમાચાર એ છે કે 'ચિત્રલેખા'નું મુદ્રણ-પ્રકાશન તથા વિતરણ છેલ્લાં ત્રણ સપ્તાહથી પુનઃ શરૂ થઈ ગયું છે અને રાબેતા મુજબ દર અઠવાડિયે 'ચિત્રલેખા'ના અંક પ્રસિદ્ધ થતા રહેશે.

હા, અત્યારની લોકડાઉન પરિસ્થિતિમાં આપને અંક મેળવવામાં મુશ્કેલી નડે તો નિ:સંકોચ 'ચિત્રલેખા' કાર્યાલયનો સંપર્ક કરવા વિનંતી:
subscribe@chitralkha.com

(ફોન: ૦૨૨૨૬૭૩૦૮૫૮/૯૬૬૪૨૬૭૧૮૬).

આપ 'ચિત્રલેખા' ડિજિટલ આવૃત્તિનું લવાજમ પણ ભરી શકો.

ડિજિટલ ચિત્રલેખા લવાજમ:

વાર્ષિક: રૂપિયા ૧૨૦૦/-

૬ મહિના: રૂપિયા ૬૫૦/-

સંપર્ક:

મુંબઈ: લીના: ૯૬૬૪૨૬૭૧૮૬

વડોદરા-સુસ્ત:

શિરિષ: ૦૯૯૧૩૫૦૦૭૦૦

અમદાવાદ: નરેશ: ૦૯૯૭૮૨૧૭૧૮૫

રાજકોટ: કૌશિક: ૦૯૦૯૯૭૮૯૪૩૮

Email: subscribe@chitralkha.com

Account no. : 440501010013008

Bank : Union Bank of India

Branch : Versova

IFSC code : UBIN0544051

ચેતતો નર સદા સુખી વત્તા સુરક્ષિત!

સાબરકાંઠા: આર્થિક તંગી અત્યારે છે એટલી નહોતી ઘેરાઈ ત્યારે પણ ગર્વિલા ગુજરાતમાં બેકામ બિહાર-યુપીની જેમ જ લૂંટફાટ-ચોરી-સીનાજોરીના બનાવ બનતા હતા. એમાં આ કોવિડિયા દુષ્કાળે તો પરિસ્થિતિ સાવ વણસાવી નાખી છે. ઘોળે દિવસે ઘાડ અને ખુલ્લેઆમ ચોરી-લૂંટના કિસ્સામાં ચિંતાજનક વધારો થઈ ગયો છે.

હમણાં એક ચોરબેલડી ચાપુની ઘારે એકિટલા લૂંટી આગળ વધી ને ત્યાં એક ગાડીવાળો દેખાયો એટલે એકિટલા પડતું મૂકી જોરજબરીથી આખખી હોન્ડા સિવિક ગાડી પડાવી ગઈ. ચોરો પેલા બન્ને વાહનધારકો પાસેથી ખિસ્સાવગી કેશ પણ સરકાવી ગયા.

જો કે આજે આપણે લૂંટગાથા સાંભળવાની છે સાબરકાંઠાના પ્રાંતિજની. હમણાં ત્યાં વિચિત્ર વસ્ત્રો ને વિચિત્ર દેખાવ ધરાવતી એક-બે-ત્રણ નહીં, પૂરી નવ યુવતીને ઝબ્બે કરવામાં આવી. ગામવાસીઓની ફરિયાદને આધારે પોલીસે આ

રખડતી લોભામણી યુવતીઓને કસ્ટડીમાં તો પૂરી દીધી, પણ એમનું પગેરું શોધવામાં ભારે મુશ્કેલી પડી રહી છે. ગામના લોકોએ થોડા દિવસ કૌતુકથી જોયા કર્યું હતું કે બધી યુવતીઓ વિદેશી દેખાય છે. એકદમ સ્કિનટાઈટ ડ્રેસમાં રહે છે. બબ્બેની ટોળીમાં મુખ્ય રોડની આસપાસ રખડ્યા કરે છે, જાણે કોઈ ગાડીવાળા બકરાની શોધમાં હોય... હવે

કોઈ ભોળો સ્ત્રીદાક્ષિણ્યભાવથી ભરપૂર પુરુષ ભૂલથી આ રસ્તે ફંટાઈ જાય ત્યારે અહીં આવી પૂરી નવ અસહાય નારીઓને જોઈ એની અંદરનો નર જો ઓગળી ગયો તો દયાનો બધો ભાર એના ખિસ્સાએ ઊંચકવો પડે એ નક્કી.

અગાઉ કચ્છ અને અમદાવાદમાંથી પણ આવી યુવતીઓ ને એમની આખી ગેંગને પકડી પાડવામાં આવી હતી, જે સુમસામ રસ્તાઓની આસપાસ લિફ્ટ માગવાના કે બીજા બહાને ગાડીઓ ઊભી રખાવી લૂંટ ચલાવતી હતી. સાબરકાંઠાની આ ગેંગે અત્યાર સુધી કેટલા શિકાર કર્યા એનો હજી કોઈ સત્તાવાર સ્કોર નથી મળ્યો, પણ મોડસ ઓપરેન્ડી તો એમની ડીટ્રો-સેમ ટુ સેમ લાગે છે.

ટૂંકમાં, સુમસામ સ્થાનો પર હવે તો કોઈની મદદ કરતાં પણ સાવધાન રહેવું પડે એવી સ્થિતિ છે. આપણે ત્યાં કહેવાયું છેને કે ચેતતો નર સદા સુખી... એમાં ઉમેરી દેવું પડશે કે એ સુખી વત્તા વધુ સુરક્ષિત.

માસ્ક નથી પહેર્યું? તો તમે વિલન!

આણંદ: કોરોનાની મહામારીથી બચવા સરકારી તંત્ર દ્વારા જુદાં જુદાં માધ્યમ દ્વારા માસ્ક પહેરવાની અપીલ કરવામાં આવે છે. મોબાઈલ, હોર્ડિંગ્સ, ટીવી, સોશિયલ મિડિયા, અખબારો જેવાં અનેક માધ્યમથી માસ્ક પહેરવાની અને સાવચેતી રાખવાની સૂચનાઓ આપવામાં આવતી રહે છે. આમાં કેટલીક વાર બીબાઢાળ જાહેરાતો થાય એટલે લોકો અવગણે અને આંખ આડા કાન કરે. હા, લોકજાગૃતિ માટે જાહેરાતોમાં નવતર પ્રયોગ થાય તો જ લોકોનું ધ્યાન આકર્ષિત થાય-સમજણ કેળવાય ને સૂચનાનો અમલ થાય.

વેલ, આણંદ જિલ્લાની પેટલાદ નગરપાલિકાએ પણ લોકો માસ્ક પહેરીને ફરે અને સાવચેતી જાળવે એ માટે હિંદી ફિલ્મોના ખલનાયકોના ડાયલોગ સહિતનાં હોર્ડિંગ્સ લગાડ્યાં છે.

પેટલાદ નગરપાલિકાના ચીફ ઓફિસર હિરલ ઠાકર ચિત્રલેખાને કહે છે કે સામાન્ય જાહેરાતો, સૂચનાઓ કરતાં થીમ બેઝ જાહેરાતોથી લોકોનું ધ્યાન તરત જ ખેંચાય છે. આપણા સમાજ પર ચલચિત્રોની અસર ખૂબ જ છે. એમાંય હીરો-હીરોઈન અને ખલનાયકોથી લોકો ખૂબ જ આકર્ષાય છે. પેટલાદ નગરપાલિકા વિસ્તારમાં લગોડેલાં હોર્ડિંગ્સમાં જાણીતા વિલનના ડાયલોગ લીધા, જેમ કે શોલેના ગબ્બરસિંઘ અને મિસ્ટર ઈન્ડિયાના મોગેમ્બોના ડાયલોગમાં લોકોને માસ્ક પહેરવા આગ્રહ સાથે સંદેશો આપ્યો છે કે જો તમે

માસ્ક નહીં પહેરે તો તમે પણ સમાજ માટે વિલન જ છો. પેટલાદ નગરપાલિકાના મોટા ભાગના વિસ્તારોને આવરી લેતાં આવાં હોર્ડિંગ્સમાં કોરોનાની મહામારીથી લોકો સાવધાન રહે, સાવચેત રહે, સ્વચ્છતા જાળવે અને ખાસ કરીને માર્ગો પર માસ્ક પહેરીને ફરે એ વિશે સૂચના આપવામાં આવી છે એટલે જો કોરોના કાળમાં નિયમો ના પાળ્યા અને માસ્ક ના પહેર્યું તો તૂ મેરા હીરો નહીં, વિલન!

લો, હવે અંબાજી તીર્થધામ પણ ISO સર્ટિફાઈડ!

બનાસકાંઠા: અહીંના દાંતા તાલુકામાં આવેલું અંબાજી મંદિર અનેક કારણોસર શ્રદ્ધાળુઓનું માનીતું રહ્યું છે.

અરવલ્લી પર્વતમાળાની રમણીયતાથી ઘેરાયેલું આ તીર્થસ્થળ એની અનેકવિધ સેવાકીય પ્રવૃત્તિઓ માટે પણ જાણીતું છે. ૫૧ શક્તિપીઠોમાંનું એક આ મંદિર ઘણા સમયથી બનાસકાંઠા-ડીસા-પાલનપુર ને આસપાસના લોકો માટે શ્રદ્ધાધામ સાથે સાથે સેવાધામ પણ બન્યું છે. મંદિરની અનેકવિધ સામાજિક પ્રવૃત્તિઓ લોકોને ઘણી ઉપયોગી રહી છે.

આમ તો માતાજીનાં દર્શન કરવા શ્રદ્ધાળુઓ ગબ્બરની ટેકરીઓનાં કપરાં ચઢાણ પણ આનંદથી પાર કરતા આવ્યા છે. અહીં પર્વતનાં ચઢાણ માટે જેમ ઘણી બધી સુવિધાઓ થઈ છે એ જ રીતે બીજી પણ અનેક સગવડ ઉપલબ્ધ થઈ છે અને એ જ કારણે અંબાજી મંદિર ટ્રસ્ટે એક અનોખી સિદ્ધિ પણ મેળવી છે.

તાજેતરમાં બ્રિટનના ISO (ઇન્ટરનેશનલ ઓર્ગનાઈઝેશન ફોર સ્ટાન્ડર્ડાઈઝેશન) સંગઠન દ્વારા

અંબાજી મંદિરને ISO ૯૦૦૧:૨૦૧૫ સર્ટિફિકેટ આપવામાં આવ્યું છે. વિશ્વભરમાં કોઈ પણ સંસ્થા કે સંસ્થાન માટે આ સર્ટિફિકેટ એ સંસ્થાની સેવાઓ-પ્રવૃત્તિઓ-સુવિધાઓ, વગેરેની સારી ગુણવત્તાનું અધિકૃત અને પ્રતિષ્ઠિત પ્રમાણ મનાય છે. પૂરતી ચકાસણી ને આકરી શરતો પછી જ આવું ISO સર્ટિફિકેટ આપવામાં આવે છે અને દર વર્ષે એની ફેરવકાસણી થતી રહે છે.

આદ્યશક્તિપીઠ અંબાજી મંદિર ટ્રસ્ટના કાર્યક્ષેત્રમાં અંબાજી મંદિર-ગબ્બર પર્વત અને આખા પરિસરનાં સંચાલનની અનેકવિધ પ્રવૃત્તિઓ આવી જાય છે. પર્વત ચડવા-ઊતરવાની સુવિધાઓ, દર્શન માટેની વ્યવસ્થા, શિસ્તની જાળવણી માટે વ્યવસ્થા, પર્વત પરના રોપ-વે, પરિસરની સ્વચ્છતા, પ્રસાદ ને ખાદ્ય સામગ્રીની ગુણવત્તા, રહેવાસીઓ માટેની સગવડ, ટ્રસ્ટના આખા સંકુલની પ્રમાણસર વહેંચણી, તમામ તબીબી સુવિધા સાથેની વિશાળ હોસ્પિટલ, લાઈબ્રેરી, સુવ્યવસ્થિત ભોજનાલય, વગેરે જેવી અનેક બાબતોને ધ્યાનમાં રાખી અંબાજી મંદિરને આ સર્ટિફિકેટ આપવામાં આવ્યું છે. ઉલ્લેખનીય છે કે અંબાજી મંદિર એકમાત્ર શક્તિપીઠ છે, જ્યાં ૩૫૮ સુવર્ણ કળશ સાચવવામાં આવ્યા છે.

૨૩ જુલાઈએ ગાંધીનગરમાં મુખ્ય મંત્રી વિજય રૂપાણીએ પદાધિકારીઓની હાજરીમાં આ સર્ટિફિકેટ અંબાજી મંદિર ટ્રસ્ટના અધ્યક્ષને સોંપ્યું હતું. અનેક તીર્થસ્થળ ધરાવતા ગુજરાત માટે આ એક મહત્વની ઘટના છે. આશા રાખીએ, રાજ્યનાં બીજાં મોટાં તીર્થસ્થળો પણ આ યાદીમાં જોડાતાં જાય.

આશિષ સોમપુર

કલમક્રષિ નગીનદાસ સંઘવી આવો, એમને યાદ કરીએ...

મુંબઈ: ૧૨ જુલાઈના ૧૦૦ની વયે વિદાય લેનારા પદ્મશ્રી, પ્રાધ્યાપક, ઇતિહાસકાર, લેખક, સમીક્ષક, વિચારક અને જીવનભર કર્મયોગી રહ્યા એવા નગીનદાસ સંઘવી ઉર્ફે નગીનબાપાની સ્મૃતિમાં એક વિશેષ આયોજન કરવામાં આવ્યું છે. અંતિમ શ્વાસ સુધી પોતાની લેખનપ્રવૃત્તિમાં કાર્યરત એવા નગીનદાસ સંઘવીની આ સ્મરણાંજલિ સભામાં એમની સાથે વર્ષોથી નિકટતા ધરાવનારી હસ્તીઓ નગીનબાપા વિશે વિચારો-સંસ્મરણોને વાગોળશે, જેમાં જન્મભૂમિ ગુપ્તા ચીફ એડિટર અને સીઈઓ કુંદનભાઈ વ્યાસ, ચિત્રલેખાના ભરત ઘેલાણી, ભજનલાલ ડેરીના માલિક ગિરધારીલાલજી, કવિ મુકેશ વૈદ્ય, જાણીતાં કટારલેખિકા વર્ષા પાઠક અને દીપક સોલિયાનો સમાવેશ થાય છે.

કાંદિવલીની જાણીતી સંસ્થા સંવિત્તિ અને બોરીવલીની સંસ્થા મહાગુજરાતી સંઘના સંયુક્ત ઉપક્રમે આ સભાનું આયોજન થયું છે.

આ અવસરે સંગીત વિશારદ હાર્દિક ભટ્ટ અને સાથીઓ પ્રાર્થનાગીતો રજૂ કરશે. આ સ્મૃતિસભા દરમિયાન નગીનબાપાના વક્તવ્યની યાદગાર વિડિયો ઝલક પણ દર્શાવવામાં આવશે.

શુક્રવાર, ૩૧ જુલાઈના રોજ આયોજિત આ સ્મરણાંજલિ સભા (સાંજે ૬ થી ૭ દરમિયાન)માં જોડાવા સંવિત્તિ એક જાગૃતિ (Samvitti Ek Jagruti)ના ફેસબુક પર આવવાનું રહેશે.

વધુ વિગત માટે સંપર્ક:

કીર્તિભાઈ શાહ: ૯૩૨ ૩૬૫૬ ૩૩૯

આ ફૂલ સાથે શિવજીને શું છે સંબંધ ?

વડોદરા: શ્રાવણ એટલે ભગવાન શિવજીનો મહિમાનો મહિનો. ભક્તો શિવલિંગ પર બીલીપત્ર ચઢાવે. દૂધ અને પાણીનો આભિષેક કરે. કેટલાક પ્રખર શિવભક્ત શિવલિંગ પર વળી દુર્લભ કૈલાશપતિ ફૂલ પણ અર્પણ કરે. એ પુષ્પ ભગવાન શિવજીને ખૂબ પ્રિય મનાય છે. જો કે શ્રાવણ મહિનામાં કૈલાશપતિ પુષ્પ મળવું મુશ્કેલ છે.

આ ફૂલના નીચેના ભાગમાં કમળની જેમ પાંદડી હોય છે. વચ્ચે શિવલિંગ અને એની ઉપર સહસ્ર ફેણવાળો નાગ જેવો એનો આકાર છે. એ ફૂલમાં ભક્તને શિવલિંગનાં દર્શન થાય છે.

વડોદરાના અધ્યાપક કરણભાઈ રાણાએ કૈલાશપતિ ફૂલ વિશે અભ્યાસ કર્યો છે. હાલ શહેરની નવચર્યા યુનિવર્સિટીના બોટની વિભાગમાં ફરજ બજાવતા પ્રોફેસર **કરણ રાણા ચિત્રલેખા**ને કહે છે કે આ ફૂલને લોકો **નાગલિંગ**ના નામે પણ ઓળખે છે. એ પુષ્પ દેખાવે શિવલિંગ જેવું લાગે છે. લોકો શિવજીની પૂજામાં એ પુષ્પનો ઉપયોગ કરે છે. દેશના અનેક ભાગમાં આ ફૂલનાં વૃક્ષ જોવા મળે

છે. જો કે મૂળમાં એ ભારતનું વૃક્ષ નથી. એમેઝોનના જંગલમાં પુષ્કળ પ્રમાણમાં એ જોવા મળે છે. કેટલાક દાવો કરે છે કે એ પુષ્પ દેશી છે, પણ એના નક્કર પુરાવા નથી.

કરણભાઈ ઉમેરે છે કે કૈલાશપતિ પુષ્પનું વૃક્ષ બહુ ઊંચું હોય છે. એનું લાકડું મજબૂત ગણાય છે. જો કે એ વૃક્ષ તદ્દન ધીમી ગતિએ વિકાસ પામે છે. એને કારણે સામાન્ય રીતે લોકો એ વૃક્ષ ઉછેરતા નથી.

દરેક વૃક્ષની ડાળી પર ફૂલ આવે છે, પણ કૈલાશપતિનું આ ફૂલ ઝાડના થડ પર ઊગે છે.

સાધારણ રીતે ઠંડીની સીઝનમાં આ વૃક્ષને પુષ્પ આવે છે. કૈલાશપતિનાં પુષ્પ જાન્યુઆરીથી માર્ચના અંત સુધી વૃક્ષ પર જોવા મળે. આ ફૂલ ખૂબ સુગંધી હોય છે તો એનું ફળ મોટું અને એકદમ કડક હોય છે. એને કારણે એ વૃક્ષ નીચે ઊભા રહેવામાં જોખમ ગણાય છે.

ગરમી શરૂ થતાં વૃક્ષ પર પુષ્પ આવતાં નથી. એને કારણે શ્રાવણમાં કૈલાશપતિ પુષ્પ સરળતાથી મળતું નથી. ભાગ્યે જ ક્યાંક એ ફૂલ મળી આવે. શ્રાવણમાં કૈલાશપતિ સાધારણ રીતે મળતું ન હોવાથી એ મોંમાગી કિંમતે વેચાય છે.

લોકડાઉનમાં અભ્યાસ કંડાર્યો દીવાલ પર

મોરબી: કહે છે કે શિક્ષક ક્યારેય સાધારણ નથી હોતા. નિર્માણ ઔર પ્રલય ઉસકી ગોદ મેં પલતે હૈ...

આ ઉક્તિને મોરબીના ટિશંડી ગામની સરકારી પ્રાથમિક શાળાના શિક્ષક કમલેશભાઈ દલસાણિયાએ ખરા અર્થમાં સાકાર કરી છે. એમણે લોકડાઉનનો સદ્ઉપયોગ કરીને ગામની શાળાને ખરા અર્થમાં સરસ્વતીનું ધામ બનાવવા માટે કમર કસી હતી. લોકડાઉનમાં એક પણ દિવસ એ ઘરે રહ્યા નથી. સ્કૂલનો સમય આમ તો સવારે આઠથી સાંજના પાંચ વાગ્યાનો હોય છે, પરંતુ આ કર્મઠ શિક્ષકે લોકડાઉન અને વૅકેશન દરમિયાન પણ સવારે આઠથી સાંજના સાત વાગ્યા સુધી સ્કૂલમાં રહીને ભારે જહેમત સાથે શાળાને અનોખી રીતે રિનોવેટ કરી છે- સજાવી છે.

બાળકો રમતાં રમતાં ખૂબ હોંશભેર ભણી શકે અને એમને ક્યારેય શિક્ષણ બોજરૂપ ન લાગે એ રીતે એમણે શાળાને નવો આયામ આપ્યો છે. શાળાની એક પણ દીવાલ કોરી રાખી નથી.

કમલેશભાઈ દલસાણિયા ચિત્રલેખાને કહે છે કે ધોરણ એક અને બેનાં તમામ પુસ્તકોને દીવાલમાં કંડાર્યા છે. ગુજરાતી, હિંદી અને અંગ્રેજી કક્કો, એકથી ૧૦૦ આંક, સંસ્કૃતના શબ્દો, જુદા જુદા પ્રયોગો, યોગ, બાર મહિનાની વિગત,

મહાનુભાવોનાં ચિત્રો દીવાલો પર એમણે અંકિત કર્યા છે. એ ઉપરાંત, જુદાં જુદાં ચિત્રોની ૧૫૮ ટાઈલ્સ બનાવીને દીવાલ પર લગાવીને- બેસાડીને બાળકો રમતાં રમતાં લખી શકે એ માટેની વ્યવસ્થા કરી છે. ટાઈલ્સની સાપ્સીડીમાં સરવાળો- બાદબાકી સહિત ગણિત, વિજ્ઞાન, સામાજિક વિજ્ઞાન સહિતના વિષયોનાં ચિત્ર દોર્યા છે.

છેલ્લાં ૧૮ વર્ષથી આ

શાળામાં શિક્ષક તરીકે ફરજ બજાવતા કમલેશભાઈએ અને શાળાના અન્ય શિક્ષકોએ અગાઉ ભંગાર હાલતમાં રહેલી ગામની શાળાની ગ્રામ પંચાયત અને ગામલોકોના સહયોગથી કાપાપલટ કરી નાખી છે. એમણે સરકારી શાળાને મોડેલ સ્કૂલ બનાવી દીધી છે. આ શિક્ષકને રાજ્યના શ્રેષ્ઠ શિક્ષકનો એવોર્ડ મળ્યો છે.

■ **સુનીલ મેવાડા-પ્રજ્ઞેશ વ્યાસ** (અમદાવાદ) । **જિતેન્દ્ર રાદકિયા** (રાજકોટ) । **ગોપાલ પંડ્યા** (વડોદરા)

પટેલ સામે પાટીલ: સ્પર્ધા જામશે કાતિલ...

આ એક યોગાનુયોગ હોઈ શકે, પણ બહુ ટૂંકા ગાળામાં ગુજરાતમાં પ્રદેશકક્ષાએ ભાજપ અને કોંગ્રેસને નવા નેતા મળ્યા. બન્ને નિમણૂક જેટલી અણધારી હતી એટલી જ પક્ષના અન્ય આગેવાનો માટે આંચકારૂપ હતી. વિધાનસભાની પેટા ચૂંટણીમાં આ પરિવર્તન કેવું પરિણામ લાવશે ?

કેતન ત્રિવેદી (ગાંધીનગર)

ફક્ત રાજકીય સમીક્ષકો માટે જ નહીં, ખુદ ગુજરાત ભાજપ તથા ગુજરાત કોંગ્રેસના નેતાઓ અને કાર્યકરો માટે આંચકા સમાન ઘટનાઓ હતી એ. ઘટના અલગ અલગ હતી, પણ બન્ને રાજકીય પક્ષમાં અને ગુજરાતમાં રાજકીય વર્તુળોમાં એના પડઘા એકસમાન હતા. આશ્ચર્યનું પ્રમાણ પણ એકસરખું જ હતું. બન્ને ઘટના પ્રદેશના સ્થાનિક નેતાઓને કે કાર્યકર્તાઓને કલ્પના સુઢાં નહોતી કે હાઈ કમાન્ડ આવો નિર્ણય લેશે અને આવી રીતે અચાનક લેશે.

આ બે ઘટના એટલે ગુજરાત ભાજપ અને ગુજરાત કોંગ્રેસમાં અનુક્રમે પ્રદેશપ્રમુખ અને પ્રદેશના કાર્યકારી પ્રમુખની નિમણૂક.

ભાજપમાં પ્રદેશપ્રમુખ જિતુ વાઘાણીની ટર્મ પૂરી થઈ ચૂકી હતી એટલે નવા પ્રમુખની નિમણૂક નક્કી મનાતી હતી, પણ બધાને હતું કે સંભવતઃ સાટેમ્બરમાં યોજાનારી આઠ વિધાનસભા બેઠકની પેટા ચૂંટણી પછી જ સંગઠનમાં ફેરફાર થશે. એના બદલે નરેન્દ્ર મોદીએ વાયા જે.પી. નડા દ્વારા અચાનક જાહેર કરાવી દીધું કે આજથી હવે નવસારીના સાંસદ સી.આર. પાટીલ નવા પ્રદેશપ્રમુખ છે. પ્રદેશ

ભાજપના આગેવાનો જે દાવા કરતા હોય એ, પરંતુ હકીકત એ છે એક-બે અપવાદ સિવાય કોઈનેય ખબર નહોતી કે સી.આર. પાટીલ હવે એમના બૉસ બનીને આવવાના છે. નિમણૂકની જાહેરાત પછી એકાદ કલાકે તો ઘણા બધાને ભાન થયું કે નવા પ્રમુખને સોશિયલ મિડિયા પર હવે આપણે અભિનંદન આપવાના છે...! જોકે સી.આર. પાટીલે ચાર્જ સંભાળ્યો ત્યારે અમુક નેતાઓની બોંડી લેન્ગ્વેજ અને ચહેરા પરના હાવભાવ જુઓ તો સમીક્ષા કરવાની પણ જરૂર નહીં પડે.

બીજી બાજુ, કોંગ્રેસમાં કેન્દ્રના એક નેતા છેલ્લા કેટલાક દિવસોથી ગુજરાતમાં ધામા નાખીને ખાનગી રાહે સંગઠનમાં પરિવર્તન અંગે આગેવાનો-કાર્યકરો સાથે પરામર્શ કરતા હતા એટલે અંદરખાનેથી કંઈક રંધાઈ રહ્યું હોવાની ગુસપુસ હતી તો પણ હાઈ કમાન્ડ સાવ આવી રીતે રાજકારણમાં હજુય લવરમૂછિયા કહી શકાય એવા હાર્દિક પટેલને અચાનક જ કાર્યકારી અધ્યક્ષ બનાવી દેશે એવી કલ્પના કદાચ કોઈને પણ નહોતી. જૂના જોગીઓના સ્થાને સંગઠનમાં નવા યુવાનોને આગળ કરવાનો પ્રયોગ કોંગ્રેસ માટે નવો નથી. ૨૦૧૭ની વિધાનસભાની ચૂંટણી પછી તરત જ વર્તમાન પ્રમુખ અમિત ચાવડા અને વિધાનસભામાં વિરોધ પક્ષના નેતા પરેશ ધાનાણીને આગળ કરવાનો નિર્ણય એ

જ પ્રયોગ હતો. કદાચ નવા લોહી અને યુવાન નેતૃત્વની વ્યાખ્યામાં કોંગ્રેસ હારી કમાન્ડ આઠ-દસ ડગલાં આગળ નીકળી ગયું છે અને માંડ ચારેક વર્ષ પહેલાં જાહેરજીવનમાં પ્રવેશોલા ૨૬ વર્ષી હાર્દિક પટેલને પક્ષનું સુકાન સોંપી દીધું છે.

આમ જુઓ તો આ બન્ને બદલાવ ગુજરાતના રાજકારણમાં લાંબા ગાળે આકાર લેનારાં સમીકરણોની નિશાની છે. ભાજપમાં નરેન્દ્ર મોદીના દિલ્હીગમન પછી લાંબા સમયથી સંગઠનમાં વિખવાદો-વિવાદો ચાલ્યા આવતા હતા. અમિત શાહ જૂથ અને આનંદીબહેન પટેલનું જૂથ એમ અલગ અલગ જૂથ આકાર લઈ ચૂક્યાં હતાં તો કોંગ્રેસમાંથી આવતા નેતાઓને રાતોરાત આપવામાં આવતાં પદ સામેય ધૂપો અસંતોષ હતો. લાગે છે કે વડા પ્રધાન નરેન્દ્ર મોદીએ આ સ્થિતિ વધારે વકરે એ પહેલાં બાજી પોતાના હાથમાં લઈ લીધી છે. સી.આર. પાટીલ એ સ્પષ્ટ રીતે ફક્ત ને ફક્ત નરેન્દ્ર મોદીની પસંદગી છે. સાથે સાથે એક મહારાષ્ટ્રીયન મૂળના નેતાને નેતૃત્વ સોંપીને પટેલ, ક્ષત્રિય કે ઓબીસી એવાં સમીકરણોને ભૂલી જવાની એ લાંબા ગાળાની રણનીતિ કે નવો રાજકીય પ્રયોગ હોઈ શકે છે, જે કરવાની હિંમત ફક્ત નરેન્દ્ર મોદી જ કરી શકે. આમ પણ ગુજરાત એ કાયમથી ભાજપ (અને સંઘની)ની રાજકીય લેબોરેટરી રહ્યું છે.

સામે પક્ષે અઢી દાયકાથી સત્તાની બહાર રહેલી કોંગ્રેસમાં જૂના જોગીઓ વિરુદ્ધ નવા નેતૃત્વની લડાઈ તો લાંબા સમયથી ચાલે છે. વિધાનસભા અને લોકસભાની ચૂંટણીમાં સતત હાર ખમતી આવેલી કોંગ્રેસમાં નવી પેઢી કે નવા કાર્યકર્તાઓનો પ્રવેશ તો લગભગ નહીંવત્ છે અને પોતાની પરંપરાગત આદિવાસી-દલિત-ગરીબ વોટ બેંક પણ એ લગભગ ગુમાવી ચૂકી છે. આ સ્થિતિમાં હાર્દિક પટેલ યુવાનોને સાથે લાવી શકે અને ભૂંસાઈ ગયેલી પટેલ વોટ બેંકમાં થોડોક ભાગ મળે એવી હાઈ કમાન્ડની ગણતરી હોઈ શકે છે.

અલબત્ત, આ નિમણૂકોનાં રાજકીય પ્રત્યાઘાત ને પરિણામ કેવાંક આવી શકે છે અને આગામી સમયમાં યોજાનારી વિધાનસભાની આઠ બેઠકની પેટા ચૂંટણી પર એની કેવીક અસર પડી શકે એ બધા મુદ્દા આગામી દિવસોમાં વધારે ચર્ચા કરીશું, પણ નિમણૂક થયા પછી આ બન્ને અગ્રણી સી.આર. પાટીલ અને હાર્દિક પટેલ શું વિચારે છે? એમની પ્રતિક્રિયા અને એમનું પ્લાનિંગ શું છે? એ જાણવા માટે ચિત્રલેખાએ એમની સાથે વાતચીત કરી.

હાલ તો આ બન્ને પ્રદેશપ્રમુખ સંગઠનમાં બધાનો સાથ હોવાની અને સાથે મળીને પડકારોનો સામનો કરવાની વાત કરે એ સ્વાભાવિક છે, પણ વાસ્તવિકતા એ છે કે બન્ને માટે પડકારો ઘણા મોટા છે.

સી.આર. પાટીલ માટે પક્ષના કાર્યકર્તાઓની સ્વીકૃતિ અઘરી વાત નથી, પણ ભાજપના અન્ય નેતાઓનો અહમ્ એમના માટે પડકાર બની શકે છે, જ્યારે હાર્દિક પટેલ માટે ચેલેન્જ વધારે અઘરી છે. એક તરફ, પીઠ નેતાઓનો અહમ્ સાચવીને એમને સાથે લેવાના છે તો બીજી તરફ, નવા લોકોને પક્ષ સાથે જોડવાના છે. ટૂંકા ગાળામાં એનું પરિણામ નજરે આવવાનું નથી, પરંતુ સપ્ટેમ્બર-ઓક્ટોબરમાં યોજાનારી વિધાનસભાની પેટા ચૂંટણી અને એ પછી મહાપાલિકા સહિત સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થાઓની ચૂંટણીનાં પરિણામો એમનું નેતૃત્વ કેટલું પાણીદાર છે એ લગભગ કહી દેશે.

તમે જ નક્કી કરો કે હું ગુજરાતી છું કે નહીં?

— સી.આર. પાટીલ

ગુજરાતની લોકસભાની ચૂંટણીમાં નવસારી બેઠક પરથી સૌથી વધુ સરસાઈથી જીત મેળવીને ત્રીજી વખત સંસદસભ્ય તરીકે ચૂંટાઈ આવનારા ચંદ્રકાન્ત રઘુનાથ પાટીલ ઉર્ફે સી.આર. પાટીલ એકદમ પાયાના કાર્યકરોના નેતા છે. સરળતાથી બધાને મળે છે-સાંભળે છે અને રજૂઆત આવે એમાં શક્ય એટલી મદદ કરવાનો પ્રયત્ન કરે છે. વડા પ્રધાન નરેન્દ્ર મોદીના વિશ્વાસુ હોવાને કારણે વારાણસી સંસદીય મતવિસ્તારની બધી જવાબદારી પણ ૨૦૧૪થી એ જ સંભાળે છે.

હવે આ નવી જવાબદારી વિશે એ શું કહે છે?

ચિત્રલેખા: કોઈને પણ કલ્પના નહોતી કે આપ પ્રદેશપ્રમુખ બનશો. આપને પોતાને અંદાજ હતો?

સી.આર. પાટીલ: ના, મારા માટેય આ આશ્ચર્યજનક છે, કારણ કે અમારા પક્ષમાં ક્યારેય હોદ્દા માટે ફોર્મ ભરાય કે લડાઈ થાય એવી પ્રથા નથી. નથી મેં ક્યારેય માગણી કરી. મારા માટે આ પક્ષ તરફથી મળેલી એક જવાબદારી

૨૦૧૫માં શરૂ થયેલા પાટીદાર અનામત આંદોલનથી ગુજરાતના જાહેરજીવનમાં પ્રવેશ કરનારા હાર્દિક પટેલની રાજકીય કરિયરનો ગ્રાફ આમ તો કંઈકટલાય જૂના જોગીઓને શરમ અપાવે અને ઈર્ષ્યા જગાવે એવો રહ્યો છે. ૨૦૧૭માં વિધિવત્ રીતે કોંગ્રેસમાં પ્રવેશ મેળવીને બે-અઢી વર્ષના ટૂંકા ગાળામાં પ્રદેશના કાર્યકારી અધ્યક્ષ બનવાનું કોના નસીબમાં હોય?

અલબત્ત, નસીબના આવા બળિયા બનવા માટે હાર્દિક જેલમાંય જવું પડ્યું છે અને રાજદ્રોહ જેવા ગંભીર આરોપનો સામનો પણ કરવો પડ્યો છે.

હવે કાર્યકારી અધ્યક્ષ તરીકે એમણે સામનો કરવાનો છે

પક્ષમાં પ્રવર્તી રહેલા આંતરિક વિખવાદ અને જૂથવાદનો. એના માટે હાર્દિક પટેલ શું કહે છે એ જાણીએ...

ચિત્રલેખા: આ ઉંમરે આ પદ મળશે એવું ક્યારેય વિચારેલું?

હાર્દિક પટેલ: પદ કરતાં જવાબદારી ઊંચી છે. ગુજરાતની જનતાની લડાઈ લડવાની છે. આટલા જૂના પક્ષની આટલી મોટી જવાબદારી મળી એનો આનંદ સ્વાભાવિક હોય જ, પણ એના કરતાં આ લડાઈ અને પડકારો વધારે મહત્ત્વનાં છે.

સૌથી મોટો પડકાર તો પક્ષમાં ચાલતી આંતરિક લડાઈનો જ છેને?

□ પરિવાર હોય ત્યાં નાના-મોટા મતભેદ હોય. પક્ષના વડીલોનું કામ

છે અને મારે એ સારી રીતે નિભાવવાની છે.

- પણ તમે બિન-ગુજરાતી છો એ મુદ્દો કોંગ્રેસે ઉઠાવ્યો છે. આ બાબત નહીં નહે?

□ જુઓ, મારો જન્મ થયો ત્યારે આ એક (મુંબઈ) દિવાળી રાજ્ય હતું. ગુજરાત અલગ રાજ્ય બન્યું ત્યાર પહેલાંથી એટલે કે વર્ષ ૧૯૫૧થી મારા પિતા ગુજરાતમાં સ્થાયી થયા હતા. હું અહીં જ જન્મ્યો, અહીં જ ઊછર્યો અને અહીં જ રહ્યો છું. નવસારીથી સતત ચૂંટાતો આવ્યો છું. હવે તમે જ નક્કી કરો કે હું ગુજરાતી છું કે નહીં? જાતિવાદ અને પ્રાંતવાદના બિન-જરૂરી મુદ્દા કોંગ્રેસ ઉઠાવે છે.

ભાજપના સંગઠનમાં તમારા માટે સૌથી મોટો પડકાર શું હશે?

□ કોઈ પડકાર નથી. ઊલટાનું, ૧.૧૩ કરોડ સક્રિય સભ્યોનો પરિવાર હોવા ઉપરાંત રાજ્ય ને કેન્દ્રમાં અમારા પક્ષની સરકાર અને શિસ્તબદ્ધ સંગઠનને કારણે મારું કામ સરળ બને છે.

પક્ષ માટે હમણાં યોજના શું છે?

□ સાથે મળીને આગળ વધીશું, પણ હું ટેકનોલોજીનો વધારે અને અસરકારક ઉપયોગ કરવા માગું છું. સોશિયલ મિડિયામાં પોસ્ટ કરતા રહેવી એ ટેકનોલોજી નથી, પણ ડાટા-ડ્રિવન ટેકનોલોજીનો ઉપયોગ કરીને લોકો સુધી પહોંચવું છે. નવસારીના સંસદસભ્ય, વારાણસીની જવાબદારી અને હવે પ્રદેશપ્રમુખ... કઈ રીતે લડશો આ ત્રણેય મોરચે?

□ ઉત્તર પ્રદેશમાં પણ અમારા પક્ષની જ સરકાર છે અને વારાણસીમાં મજબૂત સંગઠન છે એટલે કોઈ વિશેષ જવાબદારી નથી. નવસારીમાંથી હું સતત ચૂંટાતો આવ્યો છું અને લોકો સાથે મારો નિયમિત સંપર્ક છે. રાજ્યમાં અમારી સરકાર છે એટલે કામ થયા જ કરે છે. યોગ્ય આયોજન કરીએ તો વાંધો નથી આવતો.

શું સી.આર. પાટીલ ગુજરાતના ભાવિ મુખ્ય મંત્રી છે?

□ હું મને એના માટે લાયક નથી ગણતો કે એવું વિચારતો પણ નથી. યુદ્ધમાં સૈનિકનું કામ લડવાનું હોય છે અને હું પક્ષનો એક સૈનિક છું. સૈનિકની જેમ મને પણ નેતૃત્વની ઢાલ અને કવચ મળ્યાં છે.

ના, હું નવો નિશાળિયો નથી... – હાર્દિક પટેલ

અમને માર્ગદર્શન અને સલાહ આપવાનું છે તો અમારા જેવા યુવાનોનું કામ શેરીઓમાં ઊતરીને લડવાનું છે.

- પણ તોય રાજકારણમાં તમારી ગણતરી હજી નવા નિશાળિયા તરીકે થાય છે...

□ હું નવો નિશાળિયો નથી. પાંચ વર્ષમાં સરકાર સામે લડીને, જેલમાં જઈને અને આંદોલનો કરીને મેં પંદર-વીસ વર્ષનો અનુભવ મેળવી લીધો છે.

- પણ ભૂતકાળના કોઈ પ્રમુખ જૂથવાદ ડામી શક્યા નથી...

□ જૂથવાદ એ ટેબલ પોલિટિક્સ છે, જ્યારે મારે લોકોનું રાજકારણ કરવાનું છે.

લોકોના પ્રશ્નો અંગે આંદોલન કરી, રજૂઆત કરીને સમાધાન લાવવાનું છે. અમે ફક્ત રજૂઆતો નથી કરતા. લડતની સાથે સમાધાન પણ આપીએ છીએ.

વેરવિખેર સંગઠનને જીવંત કરવા માટે શું વિચાર્યું છે?

□ દરેક તાલુકાકક્ષાએ યોગ્ય લોકોને શોધીને જવાબદારી સોંપીશું. યોગ્ય લોકોને પ્રદેશકક્ષાએ કામ કરવાની જવાબદારી પણ આપવામાં આવશે. જૂની પેઢીના ઘણા કોંગ્રેસી અગ્રણીઓ ગામડાંમાં છે, પણ ઉંમર કે બીજાં કારણસર નિષ્ક્રિય બેઠા છે. એમનું લિસ્ટ મેં તૈયાર કરવાનું શરૂ કર્યું છે. એમની સાથે ચિંતન શિબિર કરીને એમનું માર્ગદર્શન લઈશું.

લોકસભાની ચૂંટણીમાં પણ તમે કોંગ્રેસમાં જ હતા, પણ કોંગ્રેસને ધારી સફળતા ન મળી...

□ જુઓ, ૨૦૧૪ અને ૨૦૧૯ની લોકસભાની ચૂંટણીઓ આપણે ત્યાં જાણે પ્રમુખપદની ચૂંટણી હોય એ રીતે યોજાઈ. સ્થાનિક ઉમેદવાર કોણ છે એના બદલે લોકોએ વડા પ્રધાન આપણા ગુજરાતી છે એવી બધી બાબતને ધ્યાનમાં રાખીને લાગણીમાં મત આપ્યા, પરંતુ હવે લોકોની માનસિકતા બદલાઈ રહી છે. લોકોનાં પાણી, આરોગ્ય, શિક્ષણનાં કામ થતાં નથી. ખેડૂતોને પાકના ભાવ મળતા નથી. આ બધા પ્રશ્નો અંગે લોકો વિચારતા થયા છે. અમે એમના આ અધિકારોની વાત કરીને લડી રહ્યા છીએ એટલે અમને સફળતા જરૂર મળશે.

□ તસવીરો: પ્રજ્ઞેશ વ્યાસ

@ Now Buy online...

Rays
Cutlery Set
18/8 Stainless Steel
Dish Washer Safe
24Pc Set

Available in
Exclusive Gift Pack

Acer
be a proud owner

Serving for 6
• 6 Tea Spoon • 6 Table Knives
• 6 Dinner Spoon • 6 Dinner Forks

Mfrs: Glare Cutlery Private Limited | store: store.glarecutlery.com

સ્વરાજ્યની ગંગા અમે ઠેર ઠેર પહોંચાડીશું...

અભય ભારદ્વાજ માણસ એક ઓળખ અનેક. એ છે સંઘના સ્વયંસેવક-જનસંઘના કાર્યકર-અગ્રણી વકીલ ને હવે રાજ્યસભાના સાંસદ. ‘ચિત્રલેખા’ સાથે વાત કરતાં એ કહે છે કે નરેન્દ્રભાઈએ તો અગાઉ પણ મારા નામનું સૂચન રાજ્યસભા માટે કર્યું હતું. હવે યોગ થયો. નરેન્દ્ર મોટી દેશમાં ત્રીજી ક્રાંતિ કરી રહ્યા છે, જેમાં અમે સહભાગી બનીશું...

જવલંત છાયા (રાજકોટ)

જ, કહીએ માથુરજી... અરે નહી, અભી તક મૈને કોઈ પર્સનલ આસિસ્ટન્ટ નહી રખ્યા હૈ. મૈ ખુદ હી અપના પીએ હું...

આટલી વાત. જે વિષય માટે ફોન હતો એની ચર્ચામાં એ સહજતાથી પરોવાયા.

પરચીસ મિનિટ પછી ખયાલ આવ્યો કે સામે છોડે ભાજપ ગુજરાતના પૂર્વ પ્રભારી ઓમ માથુર હતા અને જેમણે તદ્દન સરળતાથી હસતાં હસતાં વાત કરી એ અભય ભારદ્વાજ... લાંબી અને સફળ કહી શકાય એવી એમની કારકિર્દી સંઘની શાખાથી લઈને આજે છેક સંસદ ભવન સુધી પહોંચી હોવા છતાં આ સહજતા એમની એમ અકબંધ છે.

જો કે એમની ઘણી જાણીતી વાતોની સાથે અભયભાઈના જીવનની કેટલીક એવી ઘટના છે, જે એમનાં અનેક પદ-પદવીની અંદરથી એક અલગ ઈન્સાનને અલગ તારવે છે.

રાજ્યસભામાં ચૂંટાયા પછી ચિત્રલેખાને સર્વપ્રથમ મુલાકાત આપતાં અભય ભારદ્વાજ કહે છે:

‘સ્વરાજ્યની ગંગા અત્યાર સુધી દિલ્હીમાં કેદ હતી. હવે નરેન્દ્રભાઈના સમયમાં પ્રથમ વાર એ છુટ્ટી મુકાઈ છે. મારું સદ્ભાગ્ય છે કે હું એનો હિસ્સો બન્યો. આ ગંગાને હવે છેવાડા સુધી લઈ જવામાં હું પણ અન્ય સાંસદની જેમ નિમિત્ત બનીશ. મને લાગે છે કે હવે રાજ્યસભામાં જે લડત થવાની છે એ કાયદાની લડત હશે. યુનિકોર્મ સિવિલ કોડનો પડકાર આવવાનો છે.’

અનેક લોકો એવું માને છે કે અભય ભારદ્વાજને આ તક મળવામાં મોડું થયું છે, પરંતુ એ પોતે કહે છે:

‘એવું નથી... જ્યારે જે થવાનું હોય ત્યારે જ થાય. બીજું કે અગાઉ મને સાંસદ બનાવવામાં આવ્યો હોત તો હું વિપક્ષનો સાંસદ હોત. ન તો ભાજપની સરકાર હોત કે ન નરેન્દ્રભાઈ વડા પ્રધાન હોત. હું ગ્રાન્ટના ઉપયોગ સિવાય બીજું કરી કરીને કરત શું? અત્યારે તો મહત્વના કાયદા

ઘડવામાં અમારું યોગદાન રહેશે. કેટલીય

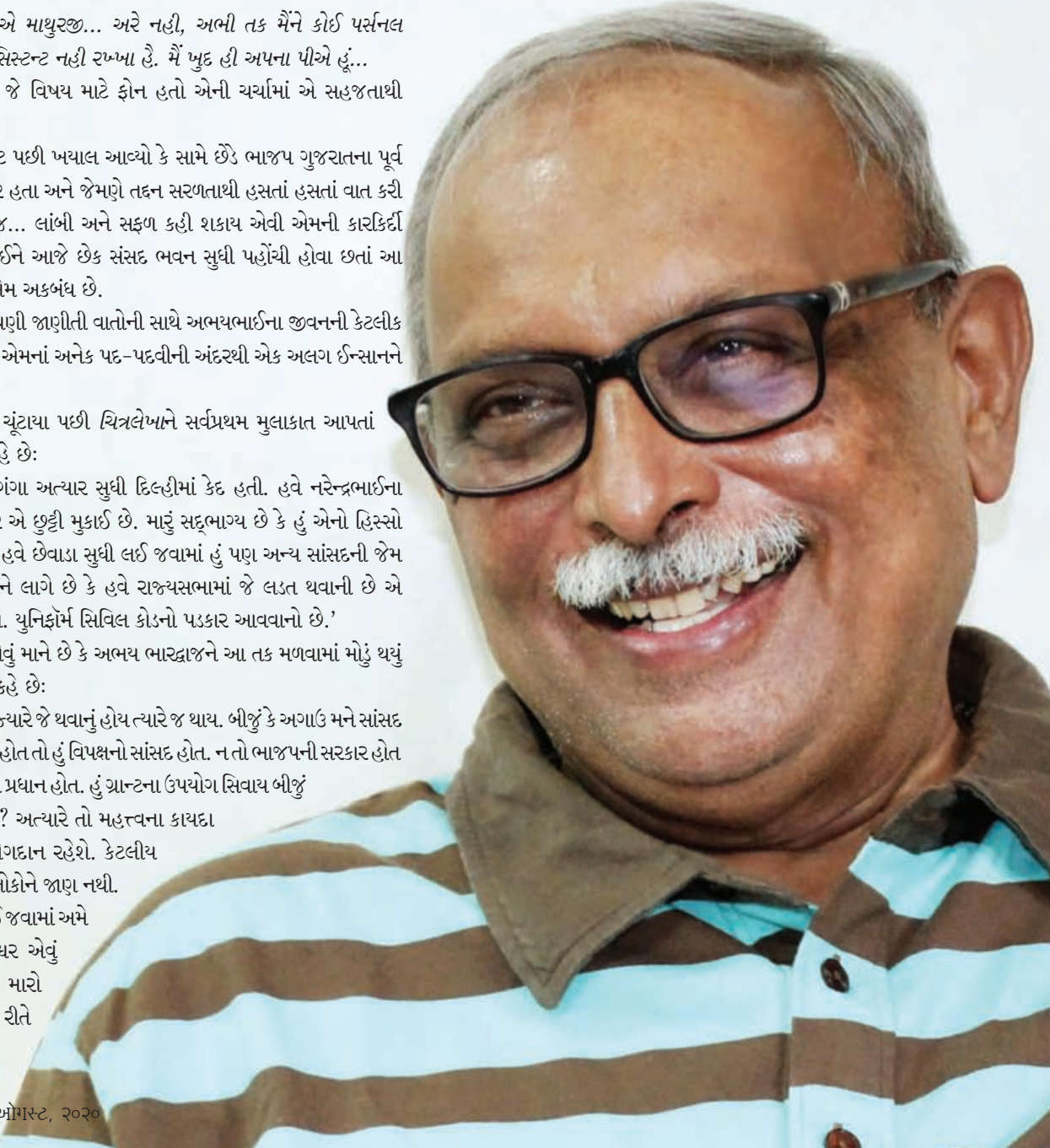
યોજના છે, જેની લોકોને જાણ નથી.

એને લોકો સુધી લઈ જવામાં અમે

સક્રિય રહીશું. ઈશ્વર એવું

ઈચ્છતો હશે કે મારો

પરિવાર વ્યવસ્થિત રીતે

સેટલ થઈ જાય-હું વધુ સુસજ્જ થાઉં પછી મને આવી તક મળે.’

ગુજરાતની અદાલતોમાં કેસ દરમિયાન ધારદાર દલીલ કરવા માટે પંકાયેલા અભયભાઈને હવે સંસદના ઉપલા ગૃહમાં વક્તવ્ય આપતાં સાંભળવાની તક મળશે.

બીજી બાજુ, જે સફળતા આજે સમાજ જોઈ રહ્યો છે એની પાછળ એક રસપ્રદ અને લાંબી સંઘર્ષની કહાની પણ છે. અભયભાઈનો જન્મ ૨ એપ્રિલ, ૧૯૫૪માં આફ્રિકાના યુગાન્ડાના ઝીંઝા શહેરમાં. પિતા ગણપતભાઈ ભારદ્વાજ ચુસ્ત ગાંધીવિચાર સમર્થક-મોન્ટેસરી પદ્ધતિના શિક્ષક. માતા કુંદનબહેન અત્યંત સેવાભાવી. બાળપણ એમનું ત્યાં વીત્યું. યુગાન્ડા સરકારે તેજસ્વી વિદ્યાર્થી તરીકે એમને શિષ્યવૃત્તિ આપી હતી. ૧૩ વર્ષની નાની વયે એમને ઝીંઝા ગુજરાતી મંડળે પ્રમુખપદ આપ્યું હતું. નેતૃત્વના ગુણ નાનપણથી. પુત્રનાં લક્ષણ પારણામાંથી એમ અભયભાઈનાં આફ્રિકામાંથી.

આફ્રિકાથી ભારત આવ્યા. મેટ્રિકની પરીક્ષા રાજકોટથી આપી. એમને જવું હતું એરોનોટિકલ એન્જિનિયરિંગમાં. એમ તો આઈઆઈટી-બડગપુરમાં પણ એડમિશન મળતું હતું, પરંતુ સંજોગોની પરમિશન નહોતી એટલે થોડો સમય મુંબઈ ભણ્યા પછી રાજકોટની ધર્મેન્દ્રસિંહજી કોલેજમાં એડમિશન લીધું. અંગ્રેજી અને તત્ત્વજ્ઞાન સાથે બીએ થયા. ત્યાં એમના સહાધ્યાયી હતા ગુજરાતના વર્તમાન મુખ્ય મંત્રી વિજયભાઈ રૂપાણી. અનામત આંદોલન સહિતની અનેક સ્મૃતિ એમની વિજયભાઈ સાથે છે. કોલેજના બે-ત્રણ પ્રસંગ તો એમને આજે પણ યથાતથ યાદ છે.

કોલેજમાં એક પ્રોફેસર હતાં સવિતાબહેન સોલંકી. અભયભાઈ લોબીમાં બેઠા હોય અને એ ત્યાં બેસવાની ના પાડે, પરંતુ એ કહે કે હું તો અહીં જ બેસીશ... આવી ચડસાચડસી ચાલે. એવામાં નવનિર્માણ આંદોલન થયું. વિદ્યાર્થીઓનું જ રાજ ચાલે. પરીક્ષા શરૂ થઈ અને માસ કોર્પિંગ થાય. બધા કોપી કરીને પરીક્ષા આપે. અભયભાઈએ નક્કી કર્યું કે જે આવડે એ લખીશ, પણ ચોરી નહીં કરું. એક વાર પેપર આપી રહ્યા હતા ત્યાં કોઈએ એમના ખભે હાથ મૂક્યો અને ચાનો કપ આપ્યો. જોયું તો સવિતાબહેન. એ કહે કે હું ક્યારની જોઉં છું કે બધા કોપી કરીને લખે છે. તું નથી કરતો...

સિન્ડિકેટમાં એમણે લખીને આપ્યું હતું કે માસ કોર્પિંગ થયું છે, પરંતુ મારો એક વિદ્યાર્થી એવો છે, જેણે ચોરી કરી નથી...

એ સમયે અભયભાઈ સવારે નોકરી કરે. વાંચવાનો સમય રાત્રે મળે. એમના મિત્ર અને વરિષ્ઠ પત્રકાર નારાયણભાઈ પરમારની સાથે વાંચે એટલે નારાયણભાઈ બોલતા જાય અને અભયભાઈ સાંભળીને યાદ રાખે. બન્નેનું વંચાય.

સંસ્કૃતના પેપરના આગલા દિવસે પણ એવું જ થયું. પરીક્ષામાં નારાયણભાઈને ૫૩ માર્ક્સ આવ્યા અને સાંભળીને યાદ રાખનારા અભયભાઈને હતા ૫૪ માર્ક્સ.

‘આજે ક્યાં છે સભા, ભાઈ?’ નરેન્દ્ર મોદી પ્રથમ ચૂંટણી લડ્યા ત્યારે અભય ભારદ્વાજના ઘરે મીટિંગ યોજાતી...

બીએ કર્યું. ઘરે પૈસાની સખત જરૂર. ભણતાં ભણતાં નોકરી શરૂ કરી હતી એમાં ચીમનભાઈ શુક્લ-ચીમનકાકાએ જનસત્તાના એ સમયના તંત્રી પર ચિઠ્ઠી લખી દીધી: આ છોકરાને ભાષાંતર સારું આવડે છે... જો કે એવું ન લખ્યું કે એ મારો ભાણેજ થાય છે. ૧૭ વર્ષની વયે અભય ભારદ્વાજ જનસત્તામાં સબ-એડિટર તરીકે જોડાયા. દસ વર્ષ ત્યાં નોકરી કરીને છોડી ત્યારે એ ન્યૂઝ એડિટર હતા.

એ સમયની વાત યાદ કરતાં એ કહે છે:

‘પત્રકાર હોવાનો ફાયદો એ કે કોઈ પણ ઘટનાને અનેક એન્ગલથી હું જોતાં શીખ્યો છું.’

વર્ષોથી અનેકવિધ વાંચનના શોખીન ને વિવિધ વિષયોના અભ્યાસુ અભય ભારદ્વાજ આજે કોઈ પણ વિષય પર ઊંડાણથી વાત કરી શકે છે. બાળપણથી બકોર પટેલ કે પછી ટાર્ઝન કે મોટા થઈને ક.મા. મુનશી, મેઘાણીને એમણે વાંચ્યા છે-પચાવ્યા છે. આજે પણ એક દિવસમાં બે પુસ્તક વાંચી જવાની એમની ક્ષમતા છે.

અભયભાઈ કહે છે: ‘બે પુસ્તકની મારા પર અમીટ છાપ છે. એક આફ્રિકન ચાઈલ્ડ અને બીજું ડ્રીમ ઓફ આફ્રિકા. આજે પણ હું એ પુસ્તક ભૂલી નથી શક્યો.

બહુ ઓછાને જાણ છે કે અભયભાઈ સારા કવિ-લેખક પણ છે. જરૂર પડે તો અભિનય પણ કરી લે. રાજકોટમાં રાજ બબ્બર અભિનિત ફિલ્મ અગ્નિકાલનું શૂટિંગ ચાલુ હતું ત્યારે એ ફિલ્મમાં જજની ભૂમિકા પડઢા પર એમણે ભજવી હતી. એ જ રીતે, ગુજરાતી ફિલ્મ બાપા સીતારામમાં એ કલેક્ટરના રોલમાં જોવા મળ્યા હતા.

૧૯૮૦માં એમણે વકીલાતની સનદ મેળવી. આજ સુધી કોર્ટમાં સક્રિય છે. પોતાને એ દેહી વકીલ કહેવડાવે છે. ૨૦૧૬થી ૨૦૧૮ રાષ્ટ્રીય કાયદાપંચના એ સભ્ય હતા. દેશના ઈતિહાસમાં પહેલી વાર એવું બન્યું કે જિલ્લાકક્ષાના કોઈ વકીલ લૉ કમિશનમાં સ્થાન પામ્યા હોય. અત્યારે પણ એ પહેલા આફ્રો-ઈન્ડિયન છે અને એ પણ ગુજરાતી કે જે રાજ્યસભામાં ગયા છે.

૧૯૮૪માં અલકાબહેન સાથે લગ્ન થયાં. અભયભાઈ કહે છે: ‘અલકા અન્નાપૂર્ણા છે. મારા પરિવારને એક તાંતણે એણે બાંધ્યો છે. બહેનોનાં લગ્ન કરવાં, નાના ભાઈ નીતિનને પણ દીકરાની જેમ રાખ્યો અને અમારાં બાળકોને પણ એણે જે રીતે હુંક આપી છે એનું મૂલ ન થાય. આ બધી વાતમાંથી એ પણ

જાણવા મળ્યું કે અભયભાઈની મૂળ રાશિ તો મીન છે. ચાર બહેન અને બે ભાઈમાંથી કોઈનું નામ રાશિ પર નથી! પિતાજીએ ભગવદ્ગીતાના શબ્દો લઈને એમનાં નામ પાડ્યાં છે. પોતાના પરિવારની એક એક વ્યક્તિનાં નામ લઈને અભય ભારદ્વાજ રીતસર ભાવુક થઈ જાય છે. નાના ભાઈ નીતિન વિશે એ કહે છે કે એનો જન્મ થવાનો હતો ત્યારે હું ભગવાન પાસે પ્રાર્થના કરતો બેઠો હતો કે મને ભાઈ આપજે... અને નીતિન મારા માટે દીકરા જેવો જ છે. મને રાજકારણમાં સમ્માનજનક સ્થાન અપાવવા માટે જ એ રાજનીતિમાં આવ્યો.

હા, એ વાત તો લાંબી છે. ૧૯૮૫માં ભાજપે વિધાનસભાની ચૂંટણીમાં અભયભાઈની સિનિયોરિટી છતાં ટિકિટ નહોતી આપી. એ બળવો કરીને અપક્ષ ઊભા હતા. એ આખો ઘટનાક્રમ જાણીતો છે. એ વખતે વિજયભાઈ રૂપાણીએ પણ એમને એવું ન કરવા સમજાવ્યા હતા, પણ મિત્રતામાં કોઈ આંચ નહોતી આવી. પછી તો ઘીના ઠામમાં ઘી પડ્યું. ફરી અભયભાઈ મુખ્ય પ્રવાહમાં આવ્યા અને ૨૦૦૧માં નરેન્દ્રભાઈ ચૂંટણી લડ્યા ત્યારે તો એમનું ઘર મુખ્ય કેન્દ્ર હતું.

પત્ની અલકા, નાના ભાઈ નીતિન સહિત સમગ્ર પરિવાર... રાજ્યસભામાં સામે બ્રાહ્મણ ઉમેદવાર અશ્વિનભાઈ મહેતા હતા, છતાં બ્રાહ્મણ સમાજની મીટિંગ પણ અભયભાઈના ઘરે થઈ. નરેન્દ્રભાઈ એમાં આવ્યા ને ચૂંટણી જીત્યા.

સંઘ અને ભાજપ સાથે એમનો નાતો તો હતો જ. ૨૩ વર્ષની વયે એ રાજકોટ શહેર જિલ્લા જનતા પાર્ટીના મંત્રી બન્યા હતા. ૧૯૮૨માં બાબરી મસ્જિદ તૂટી ત્યારે કારસેવામાં ગયા હતા. એમની ટુકડીને ઝાંસીમાં અટકાવીને એક સ્કૂલમાં કેદ કરવામાં આવી હતી. ક્ષમતા કરતાં વધારે લોકો હતા. શૌચાલય ઊભરાતાં હતાં. આખરે અભયભાઈએ શરૂઆત કરી એ જાજરૂ સાફ કરવાની અને પછી કેટલાક સાથીઓ જોડાયા. અયોધ્યામાં રામમંદિર બને અને પોતે ત્યાં જઈને પોતાના હાથે ઘંટ ન વગાડે ત્યાં સુધી મીઠાઈ ન ખાવી એવી એમણે પ્રતીજ્ઞા લીધી છે.

ભાજપ તરફથી પદ તો એમને આજે મળ્યું, પરંતુ પક્ષે જે જવાબદારી સોંપી હોય એ એમણે હંમેશાં નિભાવી. ગોધરાકાંડ પછીના બહુચર્ચિત ગુલબર્ગ હત્યાકાંડના આરોપીઓ વતી એ કેસ લડ્યા. આજે પણ સોશિયલ મિડિયા હોય કે કોઈ કાર્યક્રમ, સંઘ-ભાજપનો વિચાર મજબૂતીથી એ રાખે, સામે વાળાને ગળે ઊતરે એવી કોશિશ કરે.

એમને પૂછ્યું કે ઐતિહાસિક પાત્રોમાંથી તમે કોનાથી પ્રભાવિત છો? તો એ કહે: ‘શિવાજી, મહારાણા પ્રતાપ અને સરદાર પટેલ. ગાંધીજી માટે મને આદર ખરો, પણ એમને પચાવી શકવાની મારી ક્ષમતા નથી.’ પછી દંપતી સાથે

કહે કે ગાંધીજીએ ક્યારેય હિંદુત્વનો વિરોધ નહોતો કર્યો. સર્વધર્મ સમભાવ એટલે બધા ધર્મ માટે સરખો ભાવ. એમના પછી જે લોકો આવ્યા એમણે ભેદભાવ ઊભા કર્યા. કાસ્ટલેસ સોસાયટી અને પાર્ટીલેસ ડેમોક્રસી ગાંધીજીનું પણ સપનું હતું. નરેન્દ્રભાઈ એ જ દિશામાં કામ કરી રહ્યા છે.’

જો કે આ બધી વાત પછી, પણ એમને કોઈ એવું પૂછે કે તમને સંતોષ થાય એવું કામ કયું? તો એ કહે છે: ‘કારકિર્દીની શરૂઆતમાં સંતોષ મળી ગયો, જ્યારે મારા પરિવાર સમાન દવે પરિવારને મેં ન્યાય અપાવ્યો. શશિકાંત માળીને ફાંસી અપાવવામાં હું નિમિત્ત બન્યો.’

પ્રશ્ન એ પણ થાય કે આટલી કરિયરમાં કોઈ ધમકી મળી હોય, કોઈ આરોપીએ નુકસાનની કોશિશ કરી હોય એવું બન્યું છે?

અભયભાઈ કહે છે: ‘કેશુભાઈ પટેલ, સ્વર્ગીય અશોક ભટ્ટ અને હું, અમે ત્રણેય આઈએસઆઈના હિટ લિસ્ટમાં હતા એવી સત્તાવાર જાણ આઈબીએ અમને કરી હતી.’

૨૨ જુલાઈએ શપથ લીધા... કાર્યકર-આગેવાન-વકીલ ને હવે સાંસદ!

ચાલીસ વર્ષની વકીલાત, પિસ્તાલીસ વર્ષનું જાહેર જીવન... એટલે વાતો તો એમની પાસે ખૂટે નહીં. હા, સમય ખૂટી પડે.

એક ઘટના અભયભાઈને આજે પણ ઘણી ખૂંચે છે. એ કહે છે: ‘વીરાણી હાઈ સ્કૂલમાં મારી સાથે એક છોકરો ભણતો (નામ નથી આપતા). સ્થિતિ એની ગરીબ. દસેક વર્ષ પહેલાં એ ઑફિસે આવ્યો. ઑફિસમાં જ્યાં બેસું છું ત્યાંથી ડાબી બાજુ મને કંઈ દેખાય નહીં. એ આવીને ત્યાં બેઠો હશે. હું તો કામમાં હતો. થોડી વારમાં એણે મોઢું બતાવ્યું. કહે:

હું તો મારા મિત્ર અભયને મળવા આવ્યો હતો. મોટા વકીલને નહીં... જેને મિત્રનેય મળવાનો ટાઈમ નથી! હું હજુ કંઈક કહું એ પહેલાં તો નારાજ થઈને એ ચાલ્યો ગયો. એ વખતે થયું કે મેં સફળ થઈને કેટકેટલું ગુમાવ્યું છે...

આજે ૬૭ વર્ષની ઉંમરે પણ દિવસના બાર કલાક કામ કરીને એ થાકતા નથી. હવે સરનામું બદલાયું છે. અદાલતમાં દલીલ કરનારા અભય ભારદ્વાજ ભારતની સંસદના ઉપલા ગૃહમાં હવે વક્તવ્ય આપશે... એમના શુભેચ્છકો-ચાહકો કહે છે:

વર્ષો સુધી કોર્ટમાં જોરદાર દલીલો કરતા અભયભાઈ હવે રાજ્યસભા ગજવતા જોવા મળશે!

■ તસવીરો: નીશુ કાયા

આખરે અયોધ્યામાં થઈ રહ્યા છે રામમંદિર-નિર્માણના શ્રી ગણેશ

લાંબા કાનૂની વિવાદમાંથી ‘મુક્ત’ થયેલી અયોધ્યાની ધરતી પર આકાર લેનારા તીર્થધામને કારણે સરયુ નદીના કિનારે વસેલી આ નગરીની પણ કાચાપલટ થશે.

મહેશ શાહ (અમદાવાદ)

રામમંદિર...

સમયાંતરે દેશભરમાં ચર્ચામાં રહેતો આ શબ્દ અત્યારે ફરી સમાચારોમાં ઝળકી રહ્યો છે, કારણ એ કે આવતા બુધવાર, પાંચ ઓગસ્ટે ભગવાન શ્રી રામની જન્મભૂમિ અયોધ્યામાં રામમંદિરનો શિલાન્યાસ થવાનો છે. બીજી મહત્વની વાત એ છે કે વડા પ્રધાન નરેન્દ્ર મોદી શિલાન્યાસ કરવાના છે.

ભગવાન શ્રી રામની જન્મભૂમિ અયોધ્યામાં ભગવાન શ્રી રામનું ભવ્યાતિભવ્ય મંદિર બનાવવા માટે સંતો-મહંતો, રામજન્મભૂમિ આંદોલનકારો અને ભાજપ સરકારે વર્ષોથી સ્વપ્ન સેવ્યું છે, પરંતુ અયોધ્યામાં રામજન્મભૂમિ-બાબરી મસ્જિદનો વિવાદ સર્જતાં કાનૂની વિવાદ ખૂબ લાંબો ચાલ્યો.

ગત વર્ષે ૯ નવેમ્બરે સુપ્રીમ કોર્ટના પાંચ જજની ખંડપીઠે અયોધ્યાની વિવાદિત રામજન્મભૂમિ પર રામમંદિર બનાવવાનો ઐતિહાસિક ચુકાદો આપ્યો હતો, જેને પગલે ખાસ્સાં વર્ષો બાદ રામમંદિર-નિર્માણના શ્રી ગણેશ થઈ રહ્યા છે.

શ્રી રામજન્મભૂમિ તીર્થ ક્ષેત્ર ટ્રસ્ટના અધ્યક્ષ મહંત નૃત્ય ગોપાલદાસની ઉપસ્થિતિમાં અયોધ્યામાં થોડા દિવસ પહેલાં મળેલી બેઠકમાં રામમંદિરની ડિઝાઇનમાં ફેરફાર અંગે કેટલાક મહત્વપૂર્ણ નિર્ણય લેવામાં

આવ્યા છે અને એ પછી હવે મંદિર-નિર્માણનું કાર્ય પ્રારંભ થઈ રહ્યું છે.

એ નિમિત્તે અયોધ્યામાં રામજન્મભૂમિ સ્થળ પર ત્રણથી પાંચ ઓગસ્ટ સુધી ધાર્મિક મહોત્સવ યોજાશે. પાંચ ઓગસ્ટે રામમંદિરના શિલાન્યાસ માટે ભાજપના વરિષ્ઠ નેતાઓ ભૂતપૂર્વ નાયબ વડા પ્રધાન લાલકૃષ્ણ અડવાણી, ભૂતપૂર્વ મંત્રી મુરલી મનોહર જોશી, ઉમા ભારતી, અનેક રાજ્યના મુખ્ય મંત્રી, રામજન્મભૂમિ આંદોલનના અગ્રણી, વગેરે અંદાજે બસો વીવીઆઈપીને આમંત્રણ આપવામાં આવ્યાં છે. ગયા અઠવાડિયે ઉત્તર પ્રદેશના મુખ્ય મંત્રી યોગી આદિત્યનાથે સંતો સાથે સંવાદ કરી ભૂમિપૂજનની તૈયારીનું નિરીક્ષણ પણ કરી લીધું.

રામજન્મભૂમિ સ્થળે ત્રણ અને ચાર ઓગસ્ટે વિવિધ શાસ્ત્રોક્ત પૂજા થશે. પાંચ ઓગસ્ટે અપોરે અભિજિત મુહૂર્તમાં રામમંદિર ભૂમિપૂજનમાં વડા પ્રધાન નરેન્દ્ર મોદી ત્રાંબાના કળશને વૈદિક રીતે સ્થાપિત કરશે. મહંત નૃત્ય ગોપાલદાસજી ચાંદીની ભગવાન શ્રી રામશિલાની પૂજા કરશે. એ પછી ભૂમિપૂજનના ભાગ રૂપે ગર્ભગૃહમાં ચાંદીની ઈંટ મૂકવામાં આવશે. આ પ્રસ્તાવિત વિધિ સામે વિવાદ પણ ઊઠ્યો છે. ખાસ કરીને શિલાન્યાસના દિવસ અને મુહૂર્તની શ્રેષ્ઠતા અંગે દ્વારકાપીઠના શંકરાચાર્ય, અમુક અગ્રણી સંતો અને જ્યોતિષીએ શંકા વ્યક્ત કરી.

જો કે ઘણા લોકો ભગવાન શ્રી કૃષ્ણના જન્મ મહિના એવા શ્રાવણ મહિના અને મુહૂર્તને શ્રેષ્ઠ લેખાવે છે. અમુક વિદ્વાનોના મતે પાંચસો વર્ષ બાદ આવું શુભ મુહૂર્ત નીકળ્યું છે.

બીજી તરફ, કેટલાક વિપક્ષી

આવું ભવ્ય બનશે
શ્રી રામજન્મભૂમિ
તીર્થક્ષેત્ર હસ્તકનું મંદિર.

આગેવાનોએ આક્ષેપ લગાવ્યો છે કે દેશમાં કોરોનાની મહામારી પરથી લોકોનું ધ્યાન હટાવવા માટે રામમંદિરનો શિલાન્યાસ થઈ રહ્યો છે. કંઈક એ સૂરમાં રાષ્ટ્રવાદી કોંગ્રેસના વડા શરદ પવારે સવાલ ઉઠાવ્યો કે શું રામમંદિર બાંધવાથી કોરોના જતો રહેશે?

સૌ જાણે છે કે સરકારે દેશવ્યાપી કોરોના પ્રકોપ જોઈને થોડા મહિના પહેલાં સરકારી અને ખાનગી કાર્યક્રમો યોજવા પર પ્રતિબંધ મૂક્યો હતો. હવે ૧૫ ઓગસ્ટની ઉજવણીમાં ભીડ એકત્ર ન કરવા સલાહ આપી છે. બીજી તરફ, કોરોના મહામારીના વ્યાપમાં અપેક્ષિત ઘટાડો દેખાતો નથી, છતાંય ઉચ્ચ રાજનેતાઓની હાજરીમાં ભૂમિપૂજન થવાનું છે એની ટીકા થઈ રહી છે. જો કે આયોજકોએ સોશિયલ ડિસ્ટન્સિંગ સહિત અન્ય નિયમોનું પાલન કરવાનું જાહેર કર્યું છે.

પ્રભુ શ્રી રામની જન્મભૂમિ અયોધ્યામાં રામમંદિર બાંધવા માટે અમદાવાદના વિખ્યાત ટેમ્પલ આર્કિટેક્ટ ચંદ્રકાન્ત સોમપુરાએ ૩૦ વર્ષ પહેલાં શિલ્પશાસ્ત્રો આધારિત ભગવાન શ્રી રામના મંદિરની બ્લુ પ્રિન્ટ બનાવેલી. એ મુજબ અંદાજે ૨.૭૭ એકર વિસ્તારમાં ૨૭૦ ફૂટ લાંબું, ૧૪૫ ફૂટ પહોળું અને

આર્કિટેક્ટ ચંદ્રકાન્ત સોમપુરા: યાત્રિકોના ધસારાને ધ્યાનમાં રાખીને નકશામાં ફેરફાર કર્યા છે.

પ્રકાશ બાપ

૧૪૧ ફૂટ ઊંચું પૂર્વાભિમુખ રામમંદિર બનાવવાની યોજના હતી, જેને વિશ્વ હિંદુ પરિષદના તત્કાલીન કાર્યાધ્યક્ષ (હવે સ્વર્ગીય) અશોક સિંઘલ અને સંતો-મહંતોએ સર્વાનુમતે પસંદ કરી હતી (ચિત્રલેખા: ૨૮ જૂન, ૧૯૮૮).

સ્થપતિ ચંદ્રકાન્ત સોમપુરાએ ગાંધીનગરનું અક્ષરધામ, અંબાજી, બહુચરાજી, પાલીતાણાનાં અમુક જિનાલય ઉપરાંત વિદેશમાં હિંદુ, સ્વામિનારાયણ અને જૈનોનાં મંદિર બનાવ્યાં છે. અત્યારે એ દેશમાં સાત મંદિર અને વિદેશમાં એક જૈન દેરાસર તૈયાર કરે છે. ગૌરવપ્રદ વાત એ છે કે એમણે બનાવેલી રામમંદિરની ડિઝાઇન દેશવાસીઓનાં હૃદય અને મન પર અંકિત થઈ તેમ જ મંદિરની તસવીર ઘરમંદિરમાં સ્થાન પામી છે.

કેવું હશે રામમંદિર?

અંદાજે ૬૭ એકર વિસ્તારમાં નવપ્રસ્તાવિત રામમંદિર એ અષ્ટકોણીય શિખરબંધી મંદિર હશે. ફરતે રામનગરી અને ચાર દિશાના એક એક પ્રતીકાત્મક-પૂર્વમાં ઓડિશાનું મંદિર, પશ્ચિમમાં રુદ્ર મહાલય, ઉત્તરમાં બદરીનાથ અને દક્ષિણમાં ગોપુરમૃદૌલીનાં પ્રવેશદ્વાર હશે. મંદિરના કળાત્મક સ્તંભ પર રામાયણ, મહાભારત અને ગીતાનાં પ્રસંગચિત્રો આલેખવામાં આવશે. મંદિર પરિસરમાં લક્ષ્મણ, ભરત, સીતા, હનુમાન, ગણેશમંદિર હશે તેમ જ રિસર્ચ સેન્ટર, પુસ્તકાલય, અતિથિગૃહ, ભોજનાલય બનશે. મંદિર રાજસ્થાનના બંસી પહાડપુરના ગુલાબી પથ્થરોમાંથી

નિર્માણ પામશે (ચિત્રલેખા: ૨૫ નવેમ્બર, ૨૦૧૮).

કાનૂની વિવાદના લીધે મંદિર-નિર્માણકાર્ય થોડાં વર્ષ બંધ રહ્યું. જો કે ગયા વર્ષ સુધી અયોધ્યાના કારસેવકપુરમ્ તથા રાજસ્થાનના પિંડવાડા, અજારી અને કોજરા, વગેરે જગ્યાએ પથ્થરોનું નકશીકામ ચાલતું હતું.

૭૭ વર્ષી ચંદ્રકાન્ત સોમપુરા કહે છે કે ભવિષ્યમાં મંદિરની ખ્યાતિ અને યાત્રિકોના ધસારાની શક્યતા ધ્યાનમાં લઈને મંદિરના પ્રસ્તાવિત નકશામાં થોડા ફેરફાર કર્યા છે, જેમાં મંદિરની ભવ્યતા-દિવ્યતા ખાસ ધ્યાનમાં લીધી છે.

ચંદ્રકાન્ત સોમપુરાના બે પુત્ર નિખિલ અને આશિષ હવે રામમંદિર પ્રોજેક્ટ સંભાળે છે. ૪૮ વર્ષી આર્કિટેક્ટ આશિષ સોમપુરા ચિત્રલેખાને કહે છે કે રામમંદિરનો કેમ્પસ વિસ્તાર અંદાજે ૬૭ એકર છે. એમાં અંદાજે અઢી એકરમાં ૩૬૦ ફૂટ લાંબું-૨૩૫ ફૂટ પહોળું અને ૧૬૧ ફૂટ ઊંચું અષ્ટકોણીય અને નાગરશૈલીનું રામમંદિર બનશે. ગૂઢમંડપ, રંગમંડપ અને નૃત્યમંડપ હશે. નવી ડિઝાઇનમાં બે મંડપ (ગોપુરમ્) ઉમેર્યા હોવાથી જુદી જુદી સાઈઝના કુલ પાંચ મંડપ બનશે. વીસ બાય વીસ ફૂટના ગર્ભગૃહમાં શ્રી રામની બાળસ્વરૂપ (રામલલ્લા) પ્રતિમા હશે. ૩૬૬ કળાત્મક સ્તંભ હશે. શિખર પર ૩૫ ફૂટ ઊંચી ધ્વજા મૂકવામાં આવશે. ઉપરના માળે શ્રી રામ દરબારમાં ભગવાન શ્રી રામની મોટી પ્રતિમા હશે તથા લક્ષ્મણ, સીતા અને હનુમાનની પ્રતિમા હશે. તીર્થસ્થળમાં કુલ સાડા ત્રણ લાખ ઘનફૂટ પથ્થરનો ઉપયોગ થશે. અત્યાર સુધીમાં ગ્રાઉન્ડ લેવલમાં અમુક કોલમ, ફર્સ્ટ ફ્લોર પર દીવાલ (મંડોવર), વગેરે તૈયાર થયાં છે. ભવિષ્યમાં કોરીડોરમાં જુદાં જુદાં બિલ્ડિંગ અને સુવિધા ઊભી કરવાનું ટ્રસ્ટનું આયોજન છે. ચંદ્રકાન્તભાઈ અને એમના પુત્ર નિખિલ સોમપુરા એકસૂરે કહે છે કે ત્રણેક વર્ષમાં મંદિરનિર્માણ પૂરું થઈ જશે.

મંદિરનું બાંધકામ લાર્સન એન્ડ ટુબ્રો કંપની કરવાની છે. જો કે મંદિરની ડિઝાઇનમાં ફેરફાર થયો હોવાથી ખર્ચ વધી થશે. એ માટે દસેક કરોડ પરિવારો પાસેથી ભંડોળ મેળવવામાં આવશે. આ સોમવારે (૨૭ જુલાઈ) જ તુલસીજયંતીના અવસરે રામાયણી કથાકાર મોરારિબાપુએ એમના શ્રી ચિત્રકૂટધામ ટ્રસ્ટ અને રામકથાના ભાવકો તરફથી રામમંદિર-નિર્માણ માટે પાંચ કરોડ રૂપિયાનું અનુદાન જાહેર કર્યું છે. અત્રે નોંધી લઈએ કે અંદાજે ૧૯૮૮માં વિશ્વ હિંદુ પરિષદે રામમંદિર-નિર્માણ માટે દેશવાસીઓ પાસેથી જંગી રકમનું ભંડોળ એકત્ર કર્યું હતું.

દેશવાસીઓની નજર જેના પર છે એ રામમંદિરના આર્કિટેક્ટ હોવા બદલ કેવી લાગણી અનુભવો છો?

આર્કિટેક્ટ ચંદ્રકાન્તભાઈ કહે છે કે અમે મંદિર સ્થાપત્યનો ૧૪ પેઢીનો ભવ્ય વારસો ધરાવીએ છીએ. મારા દાદા પદ્મશ્રી (સ્વર્ગીય) પ્રભાશંકરભાઈએ ભગવાન શ્રી કૃષ્ણજન્મભૂમિ મથુરામાં મંદિર બાંધ્યું હતું. હવે પ્રભુ રામની જન્મભૂમિ અયોધ્યામાં રામમંદિરના સ્થપતિ બનવાનું સૌભાગ્ય અને ગૌરવ અમને પ્રાપ્ત થયું છે. આશિષભાઈ કહે છે કે રામમંદિરની ડિઝાઇન બનાવ્યાનો ખૂબ આનંદ છે તો સાથે જવાબદારી વધી છે.

હિંદુઓના આસ્થા સ્થાનક રૂપ ભવ્ય રામમંદિર બન્યા પછી અયોધ્યાની ઓળખ બદલાશે. આ જ કારણે ઉત્તર પ્રદેશ સરકાર અયોધ્યાને પ્રવાસન નગરી બનાવવા ઈચ્છે છે.

feedback2mahesh@chitrakalkha.com

અર્થતંત્ર તળિયે... સોનું આસમાને

કોઈ પણ કારણસર દુનિયાના અર્થકારણમાં મંદી આવે ત્યારે પીળી ધાતુની કિંમત આકાશને આંબવા માંડે છે. સોનાના ભાવ ઓલ-ટાઈમ હાઈ થયા છે ત્યારે એની આગામી ચાલ વિશે કેવા છે વિવિધ અભિપ્રાય...

સમીર પાલેજા (મુંબઈ)

રાજકોટની સોનીબજાર હમાણું સૂમસામ છે. લોકડાઉન અને સતત વધતા ભાવને કારણે સોના-ચાંદીની ખરીદી આમેય ઓછી થઈ ગઈ હતી એમાં મંગળવાર, ૨૮ જુલાઈની સાંજે આ લખાઈ રહ્યું છે ત્યારે કોરોનાનો પ્રસાર રોકવા માટે સોનીબજારે એક સપ્તાહનો સ્વૈચ્છિક બંધ પાળવાનો નિર્ણય લીધો.

રાજકોટના પેલેસ રોડ અને અક્ષર માર્ગ પર શિલ્પા લાઈફસ્ટાઈલ નામે જવેલરી શો-રૂમ ધરાવતા શિવમ પારેખ ચિત્રલેખાને કહે છે કે લગનગાળા પર સોના-ચાંદીબજારનો મોટો મદાર હોય છે, પણ વીતેલી સીઝનના ૯૫ ટકા લગ્નપ્રસંગ નવેમ્બર કે છેક આવતા જાન્યુઆરી સુધી મોકૂફ રહ્યા હોવાથી ધંધો માંડ ૩૦-૪૦ ટકા રહ્યો છે. બીજું, સોનાના ભાવ ખૂબ વધી ગયા એટલે પણ ગ્રાહકોની અવરજવર ઘટી છે.

૨૦૧૯માં ૨૪ કરેટ સોનાના સરેરાશ ભાવ ભારતમાં ૩૫,૨૨૦ રૂપિયા પ્રતિ ૧૦ ગ્રામ રહ્યા હતા. આજે એ ૫૪,૦૦૦નો આંક પાર કરી ગયા છે. જો કે શિવમ પારેખ ઉમેરે છે કે લાંબા ગાળાના ઈન્વેસ્ટર્સ આ ભાવે પણ સોનું ખરીદે છે. ઈન્વેસ્ટમેન્ટ તરીકે માત્ર કેંડબરી કે બિસ્કિટ નહીં, સોનાના દાગીના ખરીદવાનું પણ ઘણા પસંદ કરે છે, કારણ કે દાગીના પ્રસંગોપાત પહેરવાના કામે પણ આવે. સોનાના ભાવ સતત વધવાનાં કારણ આપવાં તો મુશ્કેલ છે, પણ માર્કેટમાં વાયરો એવો છે કે નજીકના ભવિષ્યમાં સોનું ૬૦-૬૫ હજાર રૂપિયાના ભાવને આંબી શકે. હાલના લેવલથી ભાવ થોડા દબાય તો રોકાણકારોએ સોનું જરૂર ખરીદવું જોઈએ.

રાજકોટની જેમ મહારાષ્ટ્રમાં જલગાંવ સોનાના વેચાણનું મુખ્ય કેન્દ્ર છે. જલગાંવમાં સોનાના હોલસેલ-રિટેલના જાણીતા શો-રૂમ મયૂર જવેલર્સ સંચાલક મયૂર સોનાર ચિત્રલેખાને કહે છે:

‘હોલમાર્કવાળા સોનાની શુદ્ધતા ૯૧.૬ ટકાની હોય છે, પણ પચાસથીય વધુ વર્ષથી જલગાંવના જવેલર્સોએ સોનાની ૯૪ ટકાથી વધુની ગુણવત્તા સતત જાળવી રાખી હોવાથી આ શહેર ગોલ્ડ માટે મહારાષ્ટ્રભરમાં પ્રસિદ્ધ છે.’

મયૂર સોનાર ઉમેરે છે કે અહીં લોકડાઉનમાં પણ સોનાનું ટર્નઓવર ઓછું નથી થયું. ભાવ વધ્યા એટલે નિયમિત ગ્રાહકો ઓછા પ્રમાણમાં ખરીદી કરે છે, પણ બચતની રકમ લોકો સોનામાં જ ઈન્વેસ્ટ કરવાનું પસંદ કરે છે. કારણ એટલું જ કે સોનું સૌથી સલામત એસેટ છે. અડધી રાત્રે પણ એની રોકડી કરી શકાય.

દિવાળી સુધી સોનાનો ભાવ ૮૦,૦૦૦ રૂપિયા સુધી જઈ શકે એવી અટકળ પણ જાણકારો બાંધે છે ત્યારે મયૂર સોનાર કહે છે કે સોનાબજાર પણ શરેબજાર જેવી છે. એ ગમે ત્યારે ઊંચે-નીચે જઈ શકે. હા, તમે સોનામાં ઈન્વેસ્ટ કરવા માગતા હો તો ૯૯૫ અને ૯૯૯ની શુદ્ધતાવાળી ગોલ્ડ કેંડબરી ખરીદી શકો. કેંડબરીની લે-વેચના ભાવમાં આશરે એક હજાર રૂપિયાનો ફરક હોય છે. બાકી, ઘરેણાં બનાવવાં હોય તો ૯૧૬ની શુદ્ધતાનું સોનું ખરીદવું જોઈએ.

હવે વિશ્વના વાયરા જાણીએ...

જગપ્રસિદ્ધ ફોર્બ્સ મેગેઝિનના મુખ્ય સંપાદક સ્ટીવ ફોર્બ્સ સોનાના ભાવ શા માટે વધી રહ્યા છે કે હજી વધશે એનું રસપ્રદ વિવરણ એપ્રિલ, ૨૦૨૦માં કર્યું હતું. એ કહે છે કે તમે વરસ પહેલાં શરેબજારમાં દસ હજાર ડોલર રોક્યા હોત તો આજે (એપ્રિલ, ૨૦૨૦) એનું મૂલ્ય ૯૦૦૦ ડોલર થઈ ગયું હોત, પણ એ ૧૦,૦૦૦ ડોલર સોનામાં ઈન્વેસ્ટ કર્યા હોત તો આજે ૧૩,૫૦૦ ડોલરમાં રોકડી કરી શકાત. હકીકતમાં ગોલ્ડ એક એવું હથિયાર છે, જેનો ઉપયોગ સામાન્ય લોકો સરકારની આર્થિક અણઆવડત સામે પોતાના મૂંઝીરોકાણાને સલામત રાખવા માટે કરે છે.

એમ છતાં સ્ટીવ ફોર્બ્સ શિખામણ આપે છે કે કુલ મૂંઝીની માત્ર દસ ટકા રકમ સોનામાં ઈન્વેસ્ટ કરવી જોઈએ, કારણ કે શરેબજાર લાંબા ગાળે રિટર્નમાં સોનાથી આગળ નીકળી જ જાય છે. ૧૯૩૦ અને ત્યાર પછી આવેલી દરેક આર્થિક મહામંદી સમયના શરેઆંક અને ગોલ્ડના ભાવની આજના આંકડા સાથે સરખામણી કરો તો શરેબજારે ગોલ્ડ કરતાં અનેકગણું વધુ રિટર્ન આપ્યું છે.

આવતા વર્ષે સત્તામાં આવનારી અમેરિકાની નવી સરકાર નાના બિઝનેસીસ પરના કરવેરા ઓછા કરશે તો અર્થતંત્ર પાટે ચઢશે, શેરબજાર વધશે અને સોનાના ભાવ ઘટશે. અલબત્ત, કોવિડના આ કાળમાં ઘણા દેશની સરકાર જાતજાતનાં આર્થિક રાહત પેકેજ જાહેર કરી રહી છે ત્યારે સોનાના ભાવ તાત્પરતા હજી વધી શકે છે.

બીજી તરફ, જાણીતા ઈન્વેસ્ટમેન્ટ ગુરુ અને વિશ્વના સૌથી ધનિક માનવીમાંના એક **વૉરેન બફેટ** સોનામાં ઈન્વેસ્ટમેન્ટ કરવાના મતના નથી. એ કહે છે કે જે એસેટ-અસ્કયામત બીજી કોઈ ઊપજ ન આપવાની હોય તો એમાં ફક્ત ભાવફરકનો લાભ લેવા રોકાણ કરવું એ મૂર્ખામી છે. દાખલા તરીકે, હું ૨૦૦ એકર જમીન લઉં છું તો એમાં મને મકાઈ કે સોયાબીનના રૂપમાં કંઈક પાક મળશે, પણ સોનું તો એમ ને એમ તિજોરીમાં પડ્યું રહે છે.

બફેટ ઉમેરે છે કે દુનિયામાં ખાણમાંથી કાઢવામાં આવેલા સોનાનો કુલ જથ્થો ૧,૬૫,૦૦૦ મેટ્રિક ટન છે. એને એક ઠેકાણે એકઠું કરો તો ફક્ત ૬૭ ફૂટના ક્યુબમાં એ બધું સમાઈ જાય. એની વેલ્યૂ સામે અમેરિકાની શેરબજારોનું

વૉરેન બફેટ: સોના કરતાં જમીન કે શેરમાં રોકાણ કરવું ફાયદેમંદ છે.

રે કેલિયો: કુલ રોકાણના દસ ટકા તો સોનામાં જ ઈન્વેસ્ટ કરવા જોઈએ.

માર્કેટ મૂલ્ય ત્રણ ગણું વધુ છે. લોકો સોનું એ ધારણાથી ખરીદે છે કે ભવિષ્યમાં આપણી ખરીદકિંમત કરતાં વધુ ધન આપીને બીજા લોકો એ ખરીદી લેશે, પણ હું સોનામાં વિશ્વાસ રાખવા કરતાં એવી કંપનીઓમાં વિશ્વાસ રાખું છું, જે પ્રોફેશનલ મેનેજમેન્ટ દ્વારા ચલાવવામાં આવે છે.

આના વિરોધાભાસમાં બીજા ટોપના ઈન્વેસ્ટમેન્ટ ગુરુ **રે કેલિયો** ભારપૂર્વક કહે છે કે તમારા પોર્ટફોલિયોમાં સોનાનો હિસ્સો દસ ટકા તો હોવો જ જોઈએ. ઈતિહાસ જોઈએ તો દરેક મોટી આર્થિક મંદીના ગાળામાં સોનાએ ઉત્તમ વળતર આપ્યું છે. ઉદાહરણ તરીકે, ૨૦૦૦ની સાલમાં ડૉટેકોમનો કુગળો ફૂટ્યો ત્યારે એસએન્ડપી ૫૦૦ શેરઆંક ૪૮ ટકા તૂટેલો, પણ સોનાની કિંમત ૧૨ ટકા વધેલી. એ જ રીતે ૨૦૦૭થી ૨૦૦૯ની મહામંદીમાં શેરઆંક ૫૬ ટકા તૂટેલો, પણ સોનું ૨૫ ટકા વધેલું. પછી ૨૦૧૧માં શેરઆંક ૧૮ ટકા તૂટ્યો એની સામે સોનાના ભાવ ૮ ટકાથી વધુ વધી ગયેલા.

નિષ્ણાતો કહે છે કે કોવિડને કારણે દુનિયાભરનાં અર્થતંત્ર તકલીફમાં છે અને મોટા ભાગની સરકારોએ નાણાકીય પેકેજ આપીને બજારમાં પૈસો ફાલવ્યો છે, પણ અન્ય ક્ષેત્રમાં મૂડીરોકાણ ઊગી નીકળશે એ વિશે શંકા હોવાથી આ પૈસો બુલિયન (સોના-ચાંદી) તરફ આવ્યો છે.

મ્યુચ્યુઅલ ફંડ જેવા ગોલ્ડ ઈટીએફ ઉપરાંત એમસીએક્સ (મલ્ટિ

કોમોડિટી એક્સચેન્જ) જેવા એક્સચેન્જ પર પણ લોકો શેરબજારની જેમ સોનામાં ટ્રેડિંગ અને ઈન્વેસ્ટમેન્ટ કરે છે. એમસીએક્સ પર એક ગ્રામના ગોલ્ડ પેટલ, આઠ ગ્રામની ગોલ્ડ ગીની, ૧૦૦ ગ્રામનું ગોલ્ડ મીની, એક કિલોના ગોલ્ડ બાર જેવી પ્રોડક્ટની લે-વેચ થાય છે.

એમસીએક્સ પ્લેટફોર્મના એક જાણકાર ચિત્રલેખાને કહે છે કે માત્ર હેજિંગ (અન્યત્ર કરેલા સોદા સુલટાવવા) માટે નહીં, પણ સોનાની ડિલિવરી લેવા માટે પણ એમસીએક્સનો બહોળો ઉપયોગ થવા માંડ્યો છે. આ પ્લેટફોર્મ પર લંડન બુલિયન માર્કેટ એસોસિયેશન (એલબીએમએ)ની સર્ટિફાઇડ રિફાઇનરીઓની પ્રોડક્ટની જ લે-વેચ કરી શકાય છે. સરકારી-ખાનગી જોઇન્ટ વેન્ચર સમી એમએમટીસી પેમ્પ ભારતની એકમાત્ર એલબીએમએ પ્રમાણિત રિફાઇનરી છે. ખ્યાતનામ કંપનીઓ અને જેલેર્સ પણ એમસીએક્સમાં થતા સોદાની પ્રાઈસને બેન્ચમાર્ક માનીને ચાલે છે.

શેરદલાલ પાસે ખોલાવેલાં ટ્રેડિંગ અને ડિમેટ એકાઉન્ટના માધ્યમથી જેમ આપણે શેરના સોદા કરીએ એમ બ્રોકર પાસે એમસીએક્સનું ટ્રેડિંગ એકાઉન્ટ ખોલાવીને સોના સહિત અનેક કોમોડિટીમાં સોદા કરી શકાય. આ ખાતામાં સોનાની ખરીદી કર્યા પછી એક્સપાયરી ડેટ પર સોદો સુલટાવો નહીં તો બે-ત્રણ દિવસમાં બ્રોકર પાસેથી સોનાની ડિલિવરી મળી જાય. આવી ડિલિવરી માટે અમદાવાદ મોટું સેન્ટર છે. એમસીએક્સ પ્રમાણિત કોન્ટ્રાક્ટરોના વોલ્ટમાં જ ડિલિવરીની આપ-લે થતી હોય છે. છેલ્લા થોડા વખતથી એમસીએક્સ પર રોજ આશરે ૧૫,૦૦૦ કરોડ રૂપિયાના મૂલ્યના સોનાની લે-વેચ થાય છે. જો કે એના કરતાં બે-ત્રણ ગણો ધંધો ડબ્બા બિઝનેસ તરીકે ઓળખાતી ગેરકાયદે રીતે થાય છે.

એક જાણકાર ચિત્રલેખાને કહે છે કે વિશ્વમાં સૌથી વધુ સોનું ભારતીયો ખરીદે છે. ભારતમાં બાવીસથી પચ્ચીસ હજાર મેટ્રિક ટન સોનું હશે, એની સામે અમેરિકા પાસે માત્ર ૮૦૦૦ મેટ્રિક ટન છે, છતાં સોનાના ભાવ લંડન-ન્યૂ યોર્કના બજારમાં ડિસ્કવર (નક્કી) થાય છે. આનું કારણ એ કે ભારતમાં સોનાના બિઝનેસ કે સોદા માટે સમાન ધારાધોરણ કે પારદર્શિતા નથી. અગાઉ દરેક રાજ્યમાં જુદા જુદા ટેક્સ હતા. હવે ૧૦ ટકા ઈમ્પોર્ટ ડ્યુટી અને ત્રણ ટકાથી વધુ જીએસટી છે અર્થાત્ કાયદેસર સોનાની આયાત કરો તો દાણચોરીની સરખામણીએ ૧૩ ટકા વધુ ચૂકવવા પડે છે. દેખીતી વાત છે કે સોનાની દાણચોરી ખૂબ વધી છે.

ભારતમાં દાગીના ભાંગીને રિફાઇનરીમાં ફરી એને શુદ્ધ કરવાનો મોટો ઉદ્યોગ છે. આવી રિફાઇનરીની કાર્યપ્રણાલી અને ઓડિટનાં ધારાધોરણમાં એક્સૂત્રતા લાવવા માટે એમસીએક્સ ઈન્ડિયા ગોલ્ડ સ્ટાન્ડર્ડ લાવી રહી છે. આ સ્ટાન્ડર્ડનો અમલ કરનારી રિફાઇનરીની ગોલ્ડ પ્રોડક્ટ્સના સોદા પછી એમસીએક્સના પ્લેટફોર્મ પર થઈ શકશે.

પરંપરાગત રીતે ગોલ્ડ ટુ સિલ્વર રેશિયો એટલે કે ૧૦ ગ્રામ સોનાની કિંમત સામે એક કિલો ચાંદીની કિંમતનો દર અથવા ગુણોત્તર ૮૦થી ૧૦૦ હોય છે, પણ વચમાં એ ૧૨૦ થઈ ગયો હતો. પરિણામે ચાંદીનો ભાવ પણ ખૂબ વધીને ૬૪,૦૦૦ રૂપિયા વટાવી ગયો. ચાંદી એક એવી ધાતુ છે, જેનો ઉપયોગ અનેક ઈન્ડસ્ટ્રીમાં થાય છે. સોલાર પેનલ સહિત ઘણા ઉદ્યોગમાં ચાંદીનો વપરાશ થાય છે એટલે ઘણા ખેલાડીઓને સોના કરતાં હવે ચાંદીમાં વધુ ચાંદી લાગે છે. □

feedback2samir@chitrakalekha.com

કા યદાના હાથ ખૂબ લાંબા હોય છે...
હિંદી પિક્ચરમાં આ ડાયલોગ વારંવાર
સાંભળવા મળે છે.

આ ડાયલોગ આજે સૌથી વધારે મથુરાની
જેલની ચાર કોટડીમાં કેદ કાનસિંહ ભાટીને યાદ
આવતો હશે.

કાનસિંહ કોઈ મામૂલી કેદી નથી. ૩૫ વર્ષ
પહેલાં એ રાજસ્થાનના ભરતપુર જિલ્લાના પોલીસ
સુપરિન્ટેન્ડેન્ટ હતા. ૮૨ વર્ષી કાનસિંહ ૪૮ વર્ષની
વયે ડીએસપી હતા ત્યારે એમણે કરેલા એક ગુનાની
સજાનો ચુકાદો તાજેતરમાં આવ્યો. કોર્ટે કાનસિંહને
તથા એમના ૧૧ સહકર્મચારીને આજીવન કેદની
સજા ફરમાવી.

૧૦ જુલાઈએ કાનપુરમાં ગુનેગાર વિકાસ
દુબેના એન્કાઉન્ટરની દેશભરમાં ચર્ચા થઈ. એના
બીજા અઠવાડિયે એટલે ૨૧ જુલાઈએ મથુરાની
જિલ્લા કોર્ટમાં ૩૫ વર્ષની કાનૂની લડાઈ પછી રાજા
માનસિંહ હત્યાકેસનો ચુકાદો આવ્યો.

૩૫ વર્ષ પહેલાં ૨૧ ફેબ્રુઆરી, ૧૯૮૫ના
દિવસે કાનસિંહ ભાટી અને એમની પોલીસટીમે
ભરતપુરના સાત સાત વખત ચૂંટાયેલા વિધાનસભ્ય
રાજા માનસિંહ અને એમના બે સાથીદારને ગોળીથી
વીંધી નાખેલા.

ભરતપુર શહેરના વિકાસમાં રાજા માનસિંહના
પરદાદારો મોટો ભાગ ભજવ્યો હતો. સ્વતંત્રતા
પહેલાં બીરેન્દ્રસિંહ ભરતપુરના મહારાજા હતા.
મહારાજા બીરેન્દ્રસિંહના ત્રણ નાના ભાઈ:
ગિરેન્દ્રરાજસિંહ, રાજા માનસિંહ અને રાજા
બચુસિંહ. મહારાજા બીરેન્દ્રસિંહ અને રાજા
બચુસિંહ બન્ને ભાઈ એક એક વખત સંસદસભ્ય
તરીકે પણ ચૂંટાયા હતા. રાજા માનસિંહનો જન્મ
૧૯૨૧માં થયો હતો. આઠ વર્ષની ઉંમરે એ
ઈંગ્લેન્ડ ભણવા ગયા. લંડનથી મિકેનિકલ
એન્જિનિયરની ડિગ્રી મેળવીને ૧૯૪૨માં એ
ભારત પરત ફર્યા. રાજા માનસિંહના પૌત્ર
દુષ્યંતકુમાર ચિત્રલેખાને કહે છે:

‘મારા નાના ભરતપુર વિસ્તારમાં-જિલ્લામાં
ખૂબ લોકપ્રિય હતા. એમને ખેતીવાડી અને
ખેતીવાડીને લગતી મશીનરી સંબંધી ઊંડું જ્ઞાન હતું.
ભરતપુર વિસ્તારના હજારો ખેડૂતોને એમના જ્ઞાનનો
લાભ મળતો...’

૧૯૮૫ના ફેબ્રુઆરીમાં રાજસ્થાન

રાજાને પણ આટલો મોડો ન્યાય?

કહે છે કે કાયદો આંધળો હોય છે. સાથે એમ કહેવાય છે કે ક્યાંયથી
ન મળે, વિલંબ થાય, પણ અદાલતમાંથી ન્યાય જરૂર મળે છે.
વિલંબિત ન્યાયનો આવો એક કિસ્સો હમણાં બન્યો. પાંત્રીસ વર્ષ
પહેલાં રાજસ્થાનના ભરતપુરની ભરબજારમાં ભરબપોરે ટોચના
પોલીસ અધિકારી અને એમની ટીમ એક વગદાર વિધાનસભ્ય તથા
એમના સાથીદારોને ગોળીથી વીંધી નાખે છે ને શરૂ થાય છે
એની તપાસ... ‘રાજા માનસિંહ એન્કાઉન્ટર કેસ’ તરીકે પ્રખ્યાત
એવા આ કેસની વિગત બડી રસપ્રદ છે.

દેવાંશુ દેસાઈ (સુરત)

રાજા માનસિંહ કેસના મુખ્ય આરોપી કાનસિંહ ભાટી. હવે આખી જિંદગી જશે જેલમાં.

વિધાનસભાની ચૂંટણી હતી. રાજા માનસિંહે આઠમી
વખત ડીગ વિધાનસભા મતવિસ્તારમાંથી ઉમેદવારી
નોંધાવી હતી. એમની સામે કોંગ્રેસના પ્રતિસ્પર્ધી હતા
બીરેન્દ્રસિંહ. એ સમયે રાજસ્થાનના મુખ્ય પ્રધાન
શિવચરણ માથુર હતા.

૨૦ ફેબ્રુઆરી, ૧૯૮૫... એ દિવસે મુખ્ય
પ્રધાન શિવચરણ માથુરે હેલિકોપ્ટરમાં ડીગ આવવું
પડેલું, કેમ કે એ સવારે કોંગ્રેસના અમુક કાર્યકર્તાએ
ડીગ વિસ્તારમાં રાજા માનસિંહની ઓફિસ પર ફરકતો
એમની રિયાસતનો ઝંડો સળગાવી મૂક્યો હતો તથા

એમની ઓફિસમાં તોડફોડ કરી હતી. માનસિંહ પોતાના
સાથીદારો સાથે જીપમાં મુખ્ય પ્રધાનને ફરિયાદ કરવા
જતા હતા, પણ રસ્તામાં પોલીસટીમે એમને રોક્યા.
કોંગ્રેસના કાર્યકર્તા તથા પોલીસના વ્યવહારથી ગુસ્સે
થઈને માનસિંહે જીપથી ચીફ મિનિસ્ટરના
હેલિકોપ્ટરને ટક્કર મારી દીધી. એ પછી નજીકમાં જ
કોંગ્રેસ ઉમેદવારનો મંચ પણ જીપ ટકરાવીને તોડી
નાખ્યો. મુખ્ય પ્રધાનને આ ઘટનાની જાણ થતાં
એમણે ભરતપુરના જિલ્લા પોલીસવડા કાનસિંહ
ભાટીને કડક શબ્દોમાં ખખડાવ્યા.

દુષ્યંતકુમાર કહે છે: ‘મારા નાનાજી પોતાના વકીલ તેમ જ અમુક કાર્યકર્તાની સલાહ માનીને જિલ્લા પોલીસમથક ખાતે સમર્પણ કરવા જતા હતા. સવારના સાડા અગિયાર વાગ્યાનો સમય. ભરતપુરના અનાજ માર્કેટ વિસ્તારમાં કાનસિંહ ભાટી, એમની પોલીસટીમ અને નાનાજી આમને-સામને થઈ ગયા. મારા માસાજી એટલે કે રાજા માનસિંહની સૌથી નાની દીકરી દીપા કૌરના પતિ કુંવર વિજય સિરોહી પણ જીપમાં સાથે હતા..’

કુંવર વિજયજી ચિત્રલેખાને કહે છે: ‘મારા શ્વશુરે કાનસિંહ ભાટીની પોલીસજીપને આગળ નીકળી જવા કહ્યું, પણ પોલીસના ડ્રાઈવરે અમારી જીપ આગળ એમની જીપ રસ્તો રોકીને ઊભી રાખી દીધી. અમે કંઈ સમજીએ એ પહેલાં તો કાનસિંહ ભાટી અને બે-ત્રણ પોલીસવાળાએ ગોળીબાર શરૂ કરી દીધો. ડ્રાઈવિંગ સીટ પર બેઠેલા રાજા માનસિંહ અને એમના સાથીદારો ઠાકુર સુમેરસિંહ તથા ઠાકુર હરિસિંહ ત્યાં જ ઢળી પડ્યા. હું આગળની સીટ પર બેઠો હતો. એક ગોળી મારા કાન પાસેથી એટલી જોરમાં નીકળી ગઈ કે સાત દિવસ સુધી મને બહેરાશ આવી ગઈ..’

આ સમાચાર ફેલાતાં જનાકોશ ફાટી નીકળ્યો. ૨૨ ફેબ્રુઆરીના દિવસે લોકોનાં ટોળાં ભેગાં થયાં. એને વિખેરવા પોલીસે કરેલા ગોળીબારમાં ત્રણ જણ માર્યા ગયા. તત્કાલીન વડા પ્રધાન રાજીવ ગાંધીના આદેશથી મુખ્ય પ્રધાન શિવચરણ માથુરે રાજીનામું આપવું પડ્યું. ૧૯૮૫થી ૧૯૮૦ લગભગ પાંચ વર્ષ રાજા માનસિંહ કેસ સીબીઆઈએ જયપુરની સ્પેશિયલ કોર્ટમાં ચલાવ્યો...

કુંવર વિજયજી કહે છે કે એ સમયે જયપુરના તત્કાલીન જજનું વલણ આરોપીને મદદરૂપ થતું હોય એવું અમને લાગ્યું આથી અમે સુપ્રીમ કોર્ટમાં અરજી કરી કેસને રાજસ્થાનથી બીજે ખસેડવા વિનંતી કરી. અમારા વકીલ હતા કપિલ સિંબલ. ૧૯૮૦માં કેસ મથુરાની જિલ્લા કોર્ટમાં આવ્યો.

આ કેસ સાથે સંકળાયેલા કેટલાક દિલચસ્પ આંકડા જુઓ:

કેસમાં ૧૮ આરોપી હતા. ફરિયાદી પક્ષના ૬૮ સાક્ષી હતા. કોર્ટમાં જે સાક્ષીની જરૂર હોય ત્યારે એને ભરતપુરના ગામેડથી મથુરા લઈ જવામાં

આવતા અને ફરી ભરતપુર લઈ આવવામાં આવતા. મથુરાથી ભરતપુરનું અંતર થાય આશરે ૩૫ કિલોમીટર. આવું ૩૦ વર્ષ ચાલ્યું. આ ૩૫ વર્ષ દરમિયાન પરચીસ જજ અને ૧૪ વકીલ બદલાયા. કુલ ૧૮ આરોપીના પણ આકથી દસ વકીલ બદલાઈ ગયા. ૧૬૦૦થી વધુ વખત કોર્ટમાં તારીખ પડી. દરેક તારીખદીઠ લગભગ પચાસ હજાર રૂપિયાનો ખર્ચ થતો. મતલબ અત્યાર સુધી આશરે દસ કરોડ રૂપિયાનો ખર્ચ થયો. આ ઉપરાંત, બન્ને પક્ષના વકીલોની ફી. આ ઉપરાંત, મુખ્ય આરોપી તત્કાલીન જિલ્લા પોલીસવડા કાનસિંહ ભાટીએ કોર્ટમાં અરજી કરીને પોલીસરક્ષણ મેળવ્યું હતું. નિવૃત્તિ પછી પણ બાવીસ વર્ષ એમને પોલીસરક્ષણ

માનસિંહનાં પુત્રી દીપા: અપરાધીઓને ફાંસીની સજા થવી જોઈતી હતી.

મળતું રહ્યું. મથુરામાં તારીખ હોય ત્યારે કાનસિંહ ભાટી આવે ત્યારે પોલીસજીપ સાથે એક અલગ પોલીસની ગાડી આવતી. ટૂંકમાં, આ પોલીસરક્ષણનો ખર્ચ અલગ.

કુંવર વિજય સિરોહી કહે છે કે ૧૯૮૫માં પોલીસખાતા તરફથી જાણીજોઈને ચાર્જશીટ સબમિટ કરવામાં વિલંબ થતાં મુખ્ય આરોપી કાનસિંહ ભાટીને જામીન મળી ગયા.

મથુરાના જાણીતા ફોટોગ્રાફર-પત્રકાર **સુનીલ શર્મા ચિત્રલેખાને** કહે છે કે મથુરામાં કેસ શરૂ થયો પછી મુખ્ય આરોપીની આસપાસ એટલો તો સખત પોલીસબંદોબસ્ત રહેતો કે ચાર વર્ષે અમે એનો ફોટો લઈ શક્યા, જેનો કાનસિંહ ભાટીએ કોર્ટમાં વિરોધ કરેલો, પણ કોર્ટે અરજી કાઢી નાખી હતી.

બચાવપક્ષના મથુરાસ્થિત વકીલ **નારાયણસિંહ વિપ્લબી ચિત્રલેખાને** કહે છે કે ૧૮ આરોપીમાંથી કોર્ટે એક આરોપીને ડિસ્ચાર્જ કર્યો હતો.

ત્રણ આરોપી કોર્ટેક્સ દરમિયાન મૃત્યુ પામ્યા. અન્ય ત્રણ આરોપીને કોર્ટે છોડી મૂક્યા. મુખ્ય આરોપી સહિત ત્રણ આરોપીને આજીવન કેદની સજા થઈ. મુખ્ય આરોપી કાનસિંહની ઉંમર અત્યારે ૮૨ વર્ષની છે, જ્યારે બીજા દસ આરોપીની વય હાલ ૭૦થી ૮૦ વર્ષની છે.

ભરતપુરમાં પોલીસ ગોળીબારની ઘટનાના એક મહિના પછી યોજાયેલી ચૂંટણીમાં રાજા માનસિંહનાં સૌથી નાનાં પુત્રી દીપા કૌર અભૂતપૂર્વ બહુમતીથી વિજયી થયાં. એમને એ ચૂંટણીમાં કુલ મતના ૯૮.૫ ટકા મત મળ્યા હતા. અપક્ષ ઉમેદવારને આટલા મત મળ્યા હોય એ રેકોર્ડ આજે પણ અકબંધ છે. *ગિનેસ બુક ઓફ વર્લ્ડ રેકોર્ડ્સ*માં એની નોંધ લેવામાં આવી હતી. એ પછી દીપા કૌર નવ વખત વિધાનસભ્ય તરીકે ચૂંટણી જીત્યાં. ૧૯૮૮માં જન્તા દળમાંથી સાંસદ પણ બન્યાં. દીપા કૌરના પિતરાઈ ભાઈ મહારાજા વિશ્વેન્દ્રસિંહ અશોક ગેહલોત સરકારમાં કેબિનેટ મંત્રી હતા. જો કે હાલ એ સચીન પાઈલટની સાથે હોવાથી એમણે કેબિનેટ મંત્રી તરીકે રાજીનામું આપ્યું છે.

ટૂંકમાં, ભરતપુર જિલ્લાની લોકસભાની બેઠક હોય કે વિધાનસભાની ચૂંટણી હોય, ૧૯૫૨થી સતત ૭૦ વર્ષ રાજા માનસિંહ અને એમના પરિવારનો દબદબો રહ્યો. આમ છતાં ૮૦૦ પાનાંની ચાર્જશીટ ધરાવતા અને ૭૮ સાક્ષી ધરાવતા આ કેસનો નિકાલ આવતાં ૩૫ વર્ષ નીકળી ગયાં.

રાજા માનસિંહના જમાઈ કુંવર વિજય સિરોહી કહે છે કે ૧૯૮૫માં અમારાં લગ્ન થયાં ત્યારે તત્કાલીન મુખ્ય પ્રધાન શિવચરણ માથુર આશીર્વાદ આપવા આવ્યા હતા. મારાં અને મારાં પત્નીનાં ૩૫ વર્ષ આ કેસમાં નીકળી ગયાં.... તો દીપા કૌર કહે છે કે કાનસિંહ ભાટીને ફાંસીની સજા થવી જોઈતી હતી, પણ જે થયું એ, અમે કોર્ટના ચુકાદાથી ખુશ છીએ.

ઉલ્લેખનીય છે કે રાજા માનસિંહે ૧૯૪૫માં કોલ્હાપુરના રાજવી પરિવારની રાજકુમારી અનંતમાલા સાથે લગ્ન કર્યાં હતાં. જો આટલા શક્તિશાળી રાજવી પરિવારના સભ્ય અને લોકપ્રિય જનપ્રતિનિધિના પરિવારને ન્યાય મેળવતાં ૩૫ વર્ષ નીકળી ગયાં ત્યાં સામાન્ય માણસનું તો શું ગજું?

feedback2devanshu@chitrakalekha.com

જંગલના આ અધિકારી કોરોના વોર્ડમાં કેમ ?

તબિયત કેમ છે? કોઈ તકલીફ તો નથી ને? ભોજન સમયસર મળે છે ને? જરાય ચિંતા ન કરશો. કોઈ સમસ્યા હોય તો નિઃસંકોચ કહેજો...

આવા પ્રશ્નો સાથે એક વ્યક્તિ સુરત મહાનગરપાલિકા સંચાલિત સ્મિમેર હોસ્પિટલના ખાસ કોવિડ-૧૯ વોર્ડમાં દાખલ દરદીઓને બહુ સંવેદનાથી પૂછી રહી હતી. દરદીઓને તો એમ જ કે આ કોઈ રોજ આવતા ડૉક્ટર હશે. એક પછી એક એવા ઉપ દરદી સાથે આ પીપીઈ કિટ પહેરેલી વ્યક્તિએ વાત કરી અને એમની વાત-સમસ્યા સમજી.

વોર્ડની બહાર નીકળીને એમણે પીપીઈ કિટ કાઢી ત્યારે ઘણાને આશ્ચર્ય થયું, કારણ કે એ વ્યક્તિ બીજું કોઈ નહીં, પણ સ્મિમેર હોસ્પિટલનું આરોગ્ય વ્યવસ્થાપન સંભાળતા ખાસ ફરજ પરના નોડલ ઓફિસર અને નાયબ વનસંરક્ષક પુનિત નૈયર હતા.

આ અધિકારીનું મુખ્ય કામ તો વન અને પર્યાવરણનાં સંરક્ષણ ને સંવર્ધનનું છે, પરંતુ કોરોના મહામારીની શરૂઆત થઈ છે ત્યારથી પુનિત નૈયર નામના આ આઈએફએસ (ઈન્ડિયન ફોરેસ્ટ સર્વિસ)ના અધિકારીનું નવું જ સ્વરૂપ સુરતમાં જોવા મળ્યું છે. સ્મિમેર હોસ્પિટલમાં ખાસ ફરજ પરના અધિકારી તરીકે મુકાયા એ પહેલાં એમને નર્મદ યુનિવર્સિટીમાં આવેલી સરકારી સમસ્ત હોસ્પિટલમાં જવાબદારી સોંપવામાં આવી હતી.

સમસ્ત હોસ્પિટલમાં લક્ષણ વગરના કોરોનાના દરદીઓને રાખવામાં આવતા અને એમને સારવાર આપવામાં આવતી ત્યાં પુનિત નૈયર મુકાયા પછી દાખલ દરદીઓ માટે પુસ્તક-મેગેઝિન મગાવી એને સેનિટાઈઝ કરીને આપવામાં આવ્યાં હતાં. દરદીઓ માટે ઓનલાઈન યોગ શરૂ થયા ને ત્યાં સંગીત પણ ગુંજતું થયું. જેમની બર્થ-ડે હોય એમની નાનકડી, પણ અર્થપૂર્ણ ઉજવણી કરવામાં આવતી. બહુ ચિંતામાં આવેલા દરદીને હળવાફૂલ કરવાનો એક નવતર અભિગમ એમણે કેળવેલો એ બહુ કારગર સાબિત થયો હતો. એ જ અધિકારી જ્યારે સ્મિમેર હોસ્પિટલમાં મુકાયા તો અહીં પણ એમણે નવતર અભિગમ કેળવીને કોરોનાગ્રસ્તો માટે અનોખી સાર્થકોસોશિયલ હેલ્થ ક્યોર ટ્રીટમેન્ટ શરૂ કરી છે.

અહીંના તબીબો દ્વારા પરિવારજનોને દરદીના ખબરઅંતર આપવા માસ કોલિંગનો નવતર પ્રયોગ કર્યો છે. ફરજ પરના તબીબો દરદીના પરિવારને દિવસમાં એક વાર વિડિયો કોલ કરી એમના સ્વજનને દરદીની સ્થિતિ વિશે વાકેફ કરાવે છે.

પુનિત નૈયર ચિત્રલેખાને કહે છે: ‘ગ્રાઉન્ડ ઝીરો પર જવું હતું. પીપીઈમાં કેવી તકલીફ પડે છે, દરદીઓને કોઈ મુશ્કેલી ન પડે અને એમને યોગ્ય આરોગ્ય સુવિધાની જાતતપાસ કરવાના હેતુથી આ વોર્ડની સરપ્રાઈઝ વિઝિટ લીધી હતી, જેમાં ડૉક્ટરો, નર્સિંગ સ્ટાફ અને કોવિડ દરદીઓ

સાથે વાતચીત કરીને સમગ્ર જાણકારી મેળવી. ઉપથી વધુ દરદીઓની મુલાકાત લઈ એમના પ્રતિભાવ અને પ્રતિસાદ મેળવ્યા. જાણીને આનંદ થયો કે તમામ દરદીઓએ સ્મિમેરના તબીબો, આરોગ્ય સ્ટાફ અને અહીંની સુવિધાઓ અંગે ખૂબ જ સારો પ્રતિસાદ આપ્યો છે. મારા આમ અંદર જવાથી અમારી ટીમનો ઉત્સાહ વધ્યો છે અને આ અનુભવ પછી કોરોના વોર્ડમાં સારવાર કરતા તબીબ, નર્સિંગ સ્ટાફ પ્રત્યે હતો એનાથી મારો આદર બમણો વધી ગયો છે. હું બહાર બેસીને જે નિર્ણય લઉં એના કરતાં હવે અંદર જોઈને આવ્યા પછીના નિર્ણય વધુ અસરકારક રહેશે એવું મને લાગે છે.

વન અધિકારી તરીકે પણ પુનિત નૈયર અનેક પ્રયોગ કરતા રહે છે. કોવિડના જે દરદી સાજા થાય એમને અન્ય દરદીઓ માટે ઉપયોગી એવા પ્લાઝમાના દાન માટે પણ એ સમજાવતા રહ્યા છે. સુરતમાં અત્યાર સુધી ૧૧૭ દરદીએ પ્લાઝમાનું દાન કર્યું છે. મૂળ વાત એ છે કે એક અધિકારી, જેનું કામ જંગલ અને પ્રાણીઓ સાથેનું છે એને એક અલગ જ ફરજ આપવામાં આવી તો એને પૂરી નિષ્ઠા અને પરિણામલક્ષી અભિગમથી કાર્ય કર્યું તો એનાં સારાં પરિણામ દેખાય છે અનેક લોકોએ એને અનુભવ્યાં પણ છે.

■ **ફયસલ બકીલી** (સુરત)

કેવું રોમાંચક છે રસીનું

‘કોરોના’ સામે આખી દુનિયા યુદ્ધે ચડી છે. એને કામિયાબીનો જંગ બનાવી અનેક ફાર્મા કંપની અત્યારે ‘કોરોના’ નિર્ણાયક તબક્કામાં પહોંચી ચૂકી છે. સામાન્ય રીતે એક નવી વેક્સિન બજારમાં આવતાં વર્ષો નીકળી જાય છે,

હીરન મહેતા (મુંબઈ)

રો

જ સવાર પેડે ને મોંઢાણના સમાચાર વાંચવા-સાંભળવા મળે છે: ‘કોરોના’એ અહીં આટલાનો ભોગ લીધો... ત્યાં આટલા કેસ નોંધાયા...

બિછાનાના અભાવે દરદીએ એકથી બીજી હોસ્પિટલ સુધી ભટકવું પડ્યું...

પાછલાં કેટલાંય વર્ષોમાં કોઈ એક બીમારી આખી માણસજાતને આટલી નડી નથી... કોઈ એક બીમારીએ દુનિયાભરમાં આવો હાહાકાર મચાવ્યો હોય એવું બન્યું નથી. કોઈનું નિધન થાય ને ઘરના

માણસો છેલ્લી વખત મૃતકનું (મડા) મોઢું જોઈ ન શકે એ તે વળી કેવું? એક પ્રકારનો આતંકવાદ છે આ તો. લોકો આજકાલ કેન્સર કરતાંય વધુ તો કોરોનાથી ડરે છે.

જો કે દુનિયામાં એવા કેટલાક લોકો છે, જે આપણને થોડા મહિનામાં અચ્છે દિન આવવાની

રસશાસ્ત્ર ?

વાઈરસ ડિસીઝ'ને શરીરમાં ઊગતો ડામી દે એવી રસી તૈયાર કરવાના પણ 'કોરોના'ની રસી તો જાણે ઘોડે ચડીને આવવા થનગની રહી છે.

આશા બંધાવી રહ્યા છે. એ લોકોમાં સમાવેશ છે વિજ્ઞાનીઓ, કેટલીક તબીબી શાખા સાથે સંકળાયેલા ડૉક્ટર્સ અને ફાર્માસ્યુટિકલ કંપનીના ટેક્નિકલ સ્ટાફનો. એ લોકો શોધી રહ્યા છે રસી રૂપે કોરોના સામે લડવાનો અકસીર ઈલાજ.

માણસને થતા અનેક રોગનું કારણ છે

બેક્ટેરિયા અથવા વાઈરસ. આમ તો આ બન્ને આપણા માટે સરખા ખતરનાક છે, પણ બેક્ટેરિયાને નાથવા ઘણી એન્ટિબાયોટિક ઔષધિ ઉપલબ્ધ છે. એ પ્રમાણમાં વાઈરસ માટે આપણી પાસે ઓછા વિકલ્પ છે. ઘણાખરા વાઈરસ એ બેક્ટેરિયા કરતાં કદમાં અત્યંત નાના હોય છે અને એ આપણા

શરીરના કોષમાં ભરાઈ જઈ શરીરની રોગપ્રતિકારક યંત્રણાને ખોરવી નાખે છે. આ કારણે વાઈરસનો ખાત્મો કરવો મુશ્કેલ છે અને આ જ કારણ છે કે તબીબી વિજ્ઞાનને હજી જેની જાણ થઈ છે એવી મોટા ભાગની ચેપી બીમારીના મૂળમાં વાઈરસ છે.

કોરોના આવી જ એક વાઈરસથી ફેલાતી એટલે કે વાઈરલ બીમારી છે. એના ખતરાનો અંદાજ એ હકીકત પરથી આવી જાય કે અત્યારે દુનિયાની ૧૪૦ જેટલી ફાર્મા કંપની એની રસી શોધવાના કામે લાગી ગઈ છે!

કોઈ કંપની ચિમ્પાન્ઝીના શરીરમાં ઘર બનાવીને રહેતા ઓઝોનો પ્રકારના વાઈરસમાંથી રસી બનાવી રહી છે તો કોઈએ વાંદરાના શરીરના વાઈરસનો ઉપયોગ કર્યો છે. પ્રકાર ભલે અલગ અલગ હોય, લક્ષ્ય બધાનું એક જ છે: શક્ય એટલું વહેલું કોરોનાનું નિદાન શોધવાનું (અને આંતરરાષ્ટ્રીય બજારમાં પોતાનો ડંકો વગાડી દેવાનું). અત્યારના તબક્કે જે કંપની રસી પરીક્ષણના મોરચે આગળ છે એણે વેક્સિન ટેસ્ટિંગનાં અનુકૂળ પરિણામના દાવા કર્યા છે. આવી કેટલીક કંપની તો આવતા બે-ત્રણ મહિનાથી માંડી સાત-આઠ મહિનામાં રસી બજારમાં આવી જાય એવી ધારણા બંધાવી રહી છે અને એ પણ મોટા પ્રમાણમાં.

કોઈ પણ રોગ સામેની દવા કાં ગોળી અથવા સિરપ તરીકે મોઢેથી લેવાની હોય કે પછી રસી (વેક્સિન) રૂપે ઈન્જેક્શન દ્વારા લેવાની હોય. સામાન્ય રીતે ગોળી કે સિરપ કોઈ રોગ થયો હોય તો એ મટાડવા માટે છે, જ્યારે વેક્સિન તો રોગ સમૂળગો થતો જ રોકે છે. નાનપણમાં બાળકોને કેટલીક જાતની રસી આપવા પાછળ એ જ કારણ છે કે ભવિષ્યમાં એમને એ રોગ થાય નહીં. એ હિસાબે જોઈએ તો વેક્સિન એ કોઈ બીમારીની સંપૂર્ણ નાબૂદીનું કામ પણ કરી શકે. એક જમાનામાં ભારતમાં બહુ કોમન એવા શીતળા (સ્મોલ પોક્સ)ના રોગ કે પોલિયોની બીમારીમાંથી આપણે દેશવ્યાપી રસી ઝુંબેશને કારણે જ છુટકારો મેળવી શક્યા છીએ.

- અને આ જ કારણ છે કે કોરોના જેવા જકડી વાઈરસથી અત્યારની અને ભવિષ્યની પેઢીના રક્ષણ માટે વિજ્ઞાનીઓ રસી શોધવા પાછળ આદું ખાઈને પડી ગયા છે. અમેરિકા, બ્રિટન, ચીન, જર્મની,

ઓસ્ટ્રેલિયા અને બ્રાઝિલ સહિતના દેશોની જે કંપની કોરોના વાઈરસ માટેની રસી વિકસાવી રહી છે એમાંથી ૨૩ તો માનવપરીક્ષણના તબક્કે પહોંચી ગઈ છે. આપણે ત્યાં પણ અમદાવાદની ઝાયડસ કેડિલા તથા હૈદરાબાદસ્થિત ભારત બાયોટેક એ બે કંપનીની વેક્સિનની હુમન ટ્રાયલ શરૂ થઈ ગઈ છે. આ બન્ને કંપનીએ આપમેળે કોરોના વેક્સિન વિકસાવી છે તો પુણેસ્થિત સીરમ ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ઈન્ડિયા કંપની બ્રિટનની ઓક્સફર્ડ યુનિવર્સિટી દ્વારા વિકસાવવામાં આવેલી રસીનું પરીક્ષણ અહીં શરૂ કરવાની છે.

દેશમાં બીજી ચાર વેક્સિન પણ સંશોધનના અલગ અલગ તબક્કે છે ત્યારે ચાલો, વાત કરીએ રસીના રોમાંચક શાશ્વ વિશે.

રસી બને છે કઈ રીતે?

ઈન્ડિયન કાઉન્સિલ ઓફ મેડિકલ રિસર્ચ (આઈસીએમઆર) સાથે સંકળાયેલા એક વરિષ્ઠ વિજ્ઞાની પોતાનું નામ જાહેર ન કરવાની શરતે ચિત્રલેખાને કહે છે:

‘સામાન્ય રીતે જે વાઈરસ અથવા બેક્ટેરિયાથી કેલાતી બીમારીની રસી શોધવાની હોય એ જ વાઈરસ તથા બેક્ટેરિયાનો ઉપયોગ કરી વેક્સિન તૈયાર કરવામાં આવે. જો કે ઘણુંબધું એ પહેલાં એ બેક્ટેરિયા અને વાઈરસને કોઈ દરદીના શરીરમાંથી નોખા તારવી પ્રયોગશાળામાં એને મારી નાખવામાં આવે અથવા એની ક્ષમતા સાવ ઘટાડી નાખવામાં આવે, જેથી એના ઉપયોગથી બનનારી રસી કોઈને માંદા ન પાડી દે. આવી રસી અનુક્રમે ઈન-એક્ટિવેટેડ વેક્સિન તથા લાઈવ વેક્સિન તરીકે ઓળખાય છે.’

ઓરી, અછબડા, નૂરબીબી અને ચેલો ફીવર જેવી બીમારી સામેની રસી લાઈવ પ્રકારની છે તો હડકવા સામેની રસી એ ઈન-એક્ટિવેટેડ વેક્સિન છે. કોરોના સામે મોટા ભાગની કંપની આ પ્રકારની રસી બનાવી રહી છે. કેટલીક રસી વિષાણુ કે જીવાણુના અમુક અંશ (જેમ કે પ્રોટીન) જુદા જુદા પાડી એમાંથી તૈયાર કરવામાં આવે તો અમુક વેક્સિન વળી જીવાણુના જે નુકસાનકારી પદાર્થને લીધે રોગ થાય એમાંથી જ બને (ટોકસોઈડ વેક્સિન). ધાતુની કોઈ ચીજ આપણને વાગે ત્યારે એના ઈન્ફેક્શનથી ધનુર્વા થતો રોકવા માટે આપવામાં આવતી ટિટેનસની રસી ટોકસોઈડ

કેટેગરીની છે.

પરીક્ષણો તબક્કો છે બહુ કપરો...

એક ફાર્મેકોલોજિસ્ટ હોવાને કારણે અગાઉ કેટલીક ડ્રગ ટ્રાયલ સાથે સંકળાયેલાં મુંબઈનાં ડૉ. દીપાંજલિ પાઠક ચિત્રલેખાને કહે છે કે માણસ પર રસીની સંભવિત અસર તપાસતાં પહેલાં સસલાં, ઉંદર, વાંદરા જેવાં પ્રાણી પર એના પ્રયોગ કરી જોવામાં આવે છે. એ છે વેક્સિનની પ્રિ-ક્લિનિકલ ટેસ્ટ અથવા તો ટોકસિસિટી સ્ટડી. રસીમાં વપરાયેલાં દ્રવ્ય-કેમિકલ્સથી એ પ્રાણીનાં શરીર, તાપમાન, વર્તન, વગેરેમાં કોઈ ફેરફાર થાય એ ચકાસી લેવામાં આવે. એમાં સબ સલામતનું સિગ્નલ મળે તો ફાર્મા કંપની હુમન ટ્રાયલ એટલે કે માનવપરીક્ષણ માટે એ રસીનો અખતરો કરી શકે. જો કે ડૉ. પાઠક કહે છે કે કોઈ પણ દવા કે

સિવાય કે એની પોતાની અતિ સુસજ્જ લેબોરેટરી હોય. રસી કે દવાનાં માનવપરીક્ષણ પર ધ્યાન રાખવા કેન્દ્ર સરકારના આરોગ્ય મંત્રાલય હસ્તક સેન્ટ્રલ ડ્રગ્સ સ્ટાન્ડર્ડ કન્ટ્રોલ ઓર્ગેનાઈઝેશન નામનું સંગઠન પણ છે.

જેમના પર દવા અથવા રસીનું ટેસ્ટિંગ કરવાનું છે એ વ્યક્તિની પસંદગીનાં ધારાધોરણ પણ ઠેરવવામાં આવ્યાં છે. મુંબઈની લોકમાન્ય ટિળક મેમોરિયલ (સાયન) હોસ્પિટલના ફાર્મેકોલોજી વિભાગના વડા ડૉ. સુધીર પવાર ચિત્રલેખાને કહે છે કે એ માટે વયમર્યાદા છે ૧૮થી ૫૫ વર્ષ. આ વયજૂથની વ્યક્તિ નીરોગી હોવી જોઈએ અને એને કોઈ દવાની એલર્જી ન હોવી જોઈએ. સગર્ભા સ્ત્રીનો માનવપરીક્ષણમાં સમાવેશ કરવા પર પ્રતિબંધ છે. ફાર્મા કંપનીના વિજ્ઞાનીઓએ એમના અભ્યાસના

રસી ઓરલ ડોઝ રૂપે આપવાની છે કે ઈન્જેક્શન દ્વારા, એ ટ્રાયલ સ્ટેજ દરમિયાન ઠેરવવામાં આવે.

રસી સીધેસીધી મોંકટમાં વેચવા મૂકતાં પહેલાં એ તપાસવું પડે કે એ રસી કે દવા માણસો માટે સલામત છે કે નહીં અને એ આપ્યા પછી માણસના શરીરમાં પૂરતા પ્રમાણમાં રોગપ્રતિકારક શક્તિ નિર્માણ કરે છે કે નહીં. એવા પ્રયોગ માટે પહેલાં તો અનેક ઔપચારિકતા પાર પાડવી પડે. આપણી વાત કરીએ તો સૌપ્રથમ આવે ડ્રગ્સ કન્ટ્રોલર જનરલ ઓફ ઈન્ડિયાની મંજૂરી.

આ મંજૂરી મેળવવાની સાથે કંપનીએ જે નિયમાવલીનું પાલન કરવાનું છે એ છે ઈન્ડિયન કાઉન્સિલ ઓફ મેડિકલ રિસર્ચ (આઈસીએમઆર)ની ૧૮૭ પાનાંની માર્ગદર્શિકા. હુમન ટ્રાયલ હાથ ધરવા ફાર્મા કંપનીએ કોઈ હોસ્પિટલ કે મેડિકલ કોલેજનો સાથ લેવો પડે

આધારે રસીનો ડોઝ, વગેરે નક્કી કર્યું હોય અને રસી મોઢેથી (ઓરલ) આપવાની છે કે ઈન્જેક્શન મારફત એ નિર્ણય પણ આ પ્રક્રિયા ચાલતી હોય એ દરમિયાન લેવાઈ ચૂક્યો હોય.

અભિનેતા અમિતાભ બચ્ચનવાળી દો બુંદ જિંદગી કે... એ જાહેરાત યાદ કરીએ તો અગાઉ ઘણાં વર્ષ પોલિયોની રસી બાળકોને બે ટીપાં રૂપે પિવડાવી દેવામાં આવતી હતી. હવે પોલિયોની જે નવી રસી આવી છે એ ઈન્જેક્શનથી આપવામાં આવે છે. મતલબ કે રસી પ્રમાણે વેક્સિનેશનનો પ્રકાર બદલાઈ શકે છે.

સામાન્ય રીતે જ્યાં માનવપરીક્ષણ થવાનું હોય એ હોસ્પિટલ સ્વેચ્છાએ આ ટ્રાયલમાં જોડાવા ઈચ્છનારા લોકો (હેલ્થ વોલન્ટિયર્સ)ને બોલાવી

શકે. આ લોકો પાસેથી રસી ઉત્પાદક કંપની અને હોસ્પિટલે ઈન્ફોર્મ કન્સેન્ટનું ફોર્મ મેળવવું પડે. આ કન્સેન્ટ એટલે વ્યક્તિ લખી આપે કે માનવપરીક્ષણ વિશે એને વિગતવાર સમજાવવામાં આવ્યું છે અને એ આ ટેસ્ટિંગમાં પોતાની મરજીથી જોડાઈ છે. આપણે ત્યાં આવી હુમન ટ્રાયલમાં પૈસાનો વ્યવહાર થઈ શકતો નથી. હા, ટ્રાયલમાં ભાગ લેવા માટે જે ખર્ચ થાય એ ચૂકવવામાં આવે અને કોઈ આડઅસર થાય તો હેલ્થ વૉલિન્ટિયર્સને એનું વળતર મળે. આ પરીક્ષણ દરમિયાન તબીબી નીતિમૂલ્યો જળવાય છે કે નહીં અને કશોક કંઈ ખોટું ન થાય એનું ધ્યાન હોસ્પિટલની એથિક્સ કમિટીએ રાખવાનું હોય.

કેટલા સ્ટેજમાં થાય ટ્રાયલ?

ડૉ. સુધીર પવાર અને ડૉ. દીપાંજલિ પાઠક કહે

થઈ શકે. આપણે ત્યાં હૈદરાબાદની ભારત બાયોટેક કંપનીએ ઈન્ડિયન કાઉન્સિલ ઓફ મેડિકલ રિસર્ચ સાથે મળીને જે રસી વિકસાવી છે એની ટ્રાયલ અત્યારે દિલ્હી, મહારાષ્ટ્ર, કર્ણાટક અને ગોવા સહિત ભાર રાજ્યમાં ચાલી રહી છે તો પુણેની સીરમ ઈન્સ્ટિટ્યૂટ બ્રિટનની ઓક્સફર્ડ યુનિવર્સિટી નિર્મિત જે રસી અહીં બનાવીને વેચવાની છે એનું બ્રાઝિલ, દક્ષિણ આફ્રિકા અને બ્રિટન પછી હવે ત્રીજા તબક્કાનું માનવપરીક્ષણ ભારતમાં પણ સાથોસાથ થવાનું છે, જેમાં ચારથી પાંચ હજાર લોકોને સામેલ કરવામાં આવશે. અમદાવાદની ઝાયડસ કેડિલા એના પોતાના સંકુલમાં જ વેક્સિન પરીક્ષણનું કામ કરી રહી છે.

શરીરમાં કામ શું કરે વેક્સિન?

કોઈ પણ રસીનું મુખ્ય કામ છે અમુકતમુક રોગ

એ વાઈરસથી શરીરને જોખમ ઊભું થાય તો મેમરી સેલ તરત એ ચોક્કસ પ્રકારના વાઈરસના સામના માટે શરીરને સાબરું કરી દે. આમ શરીરમાં નવો રોગ ઘૂસતાંવેત એનો પ્રતિકાર શરૂ થઈ જાય. આ છે રસીનું કામ.

કોરોનાની રસી આવી તમામ પરીક્ષામાંથી ક્યારે અને કેટલી સહજતાથી પાર ઊતરે છે એની જાણ આપણને હવે થોડાં જ અઠવાડિયાં કે મહિનામાં થઈ જશે. અત્યાર સુધી જે રસીના બીજા સ્ટેજ સુધીનાં પરીક્ષણના તબક્કે કોઈની ઝાઝી આડઅસર જોવા મળી નથી. ઝીણો તાવ, માથાનો સાધારણ દુખાવો, ચક્કર, મોળ, વગેરે લક્ષણ અમુક ટેસ્ટિંગ પછી બહાર આવ્યાં, પણ એ સામાન્ય ગણાય છે.

આમ તો કેટલીક દવા એવી છે, જેની આડઅસરનો અણસાર આવતાં વર્ષો લાગ્યાં હતાં અને પરિણામે એ દવા પાછી ખેંચવામાં આવી હતી. બજારમાં વેચાણ માટે મૂકી દેવામાં આવેલી દવા કે રસીનું ઉત્પાદન આમ અચાનક બંધ કરી દેવાનું ફાર્મા કંપનીને બહુ મોંઘું પડે અને એટલે જ કોઈ પણ નવી મેડિકલ પ્રોડક્ટ માર્કેટમાં મૂકતાં પહેલાં ખાસ્સો સમય એના ટેસ્ટિંગ પાછળ ફાળવવામાં આવે છે.

ઈન્ડિયન કાઉન્સિલ ઓફ મેડિકલ રિસર્ચ (આઈસીએમઆર) સાથે સંકળાયેલા એક વરિષ્ઠ વિજ્ઞાની કહે છે કે આ કારણે ભાગ્યે જ કોઈ રસી સાત-આઠ વર્ષનાં સંશોધન અને ટ્રાયલ પહેલાં બજારમાં આવે છે. ગાલપચોળા (મમ્પ્સ)ની રસી શોધાયાનાં માત્ર ચાર વર્ષમાં ફાર્મસીની દુકાનમાં મળતી થઈ ગઈ એની ઘણને નવાઈ લાગી હતી. આ સામે એઈડ્સની રસી એ બીમારીની માનવજાતને જાણ થયાનાં ચાલીસ વર્ષ પછી સુધ્ધાં શોધી શકાઈ નથી.

કોરોનામાં તો એવું છે, જે કંપનીઓએ એની રસી શોધવાના કામમાં ઝંપલાવ્યું છે એ બધા માટે ઘડિયાલગન લેવા જેવો ઘાટ થયો છે. આ રોગે એવો તો હાઉ પેદા કર્યો છે કે કોઈ માણસ રસી માટે ઝાઝી રાહ જોવા તૈયાર નથી. અત્યારે પણ કોઈ ગોળીથી કોરોના મટે છે એવી જરાઅમથી અફવા ઊડે તો દવાની દુકાનો બહાર લાંબી લાંબી લાઈન લાગી જાય છે. ખરેખર, કોરોનાનું નિયંત્રણ કરે એવી રસી શોધાશે ત્યારે તો ભગવાન જાણે, શું થશે? ■

feedback2hiren@chitrakalekha.com

દો બુંદ જિંદગી કે... પોલિયો અને શીતળા જેવી અનેક બીમારી આપણે રસીને કારણે નિવારી શક્યા છીએ.

છે કે કોઈ પણ નવી વેક્સિન વેચાણ માટે મૂકતાં પહેલાં ત્રણ તબક્કે એની કસોટી કરવામાં આવે છે. સામાન્ય રીતે પહેલા તબક્કા (ફેઝ)માં ગણતરીના લોકોનો જ સમાવેશ કરવામાં આવે. કેન્સર અને એઈડ્સની રસીની ટ્રાયલ હોય તો જ એમાં આ રોગથી પીડાતા લોકો પર પરીક્ષણ થાય. અન્યથા માત્ર ને માત્ર સંપૂર્ણ સ્વસ્થ લોકો પર જ ટેસ્ટિંગ થાય અને રસીથી કોઈ આડઅસર થાય છે કે નહીં અને રોગનાબૂદીમાં એનું ધાર્ધું પરિણામ આવશે કે નહીં એ ચેક કરવામાં આવે.

બીજા તબક્કામાં જેમના પર પ્રયોગ થાય એ લોકોની સંખ્યા વધારવામાં આવે અને ત્રીજા પરીક્ષણમાં તો એનો વ્યાપ હજારો લોકો સુધી પહોંચે, જેથી દવા કે રસીની અસરકારકતાની તુલના

સામે શરીરની પ્રતિકારક ચંત્રણને કાર્યાન્વિત કરવાનું. એમ કહી શકાય કે રસી શરીરની ઈમ્યુન સિસ્ટમને ટ્રિગર કરે છે. એનાથી શરીરના ટી-સેલ એકદમ એકશન મોડમાં આવી જાય છે. આ ટી-સેલ એટલે એક પ્રકારના સફેદ રક્તકણ જ છે. કુદરતની કરામત જુઓ, એણે અતિ સૂક્ષ્મ એવા આ કણને પણ યાદશક્તિ આપી છે અને એટલે જ વિજ્ઞાનીઓ આ પ્રકારના રક્તકણને મેમરી સેલ એ નામે ઓળખે છે!

કોઈ પણ રસીમાં બીમારી ફેલાવતા બેક્ટેરિયા અને વાઈરસના મૃત કે નિષ્ક્રિય કરી નાખવામાં આવેલા અંશ હોવાથી એ રસી શરીરમાં જાય ત્યારે પેલા મેમરી સેલ એ દુશ્મન વાઈરસને બરાબર ઓળખી લે છે અને યાદ પણ રાખે છે. ભવિષ્યમાં

અમારી રસી સોએ સો ટકા ભારતીય છે!

- પંકજ પટેલ (ચેરમેન, ઝાયડસ કેડિલા, અમદાવાદ)

વિશેષ મુલાકાત: મહેશ શાહ (અમદાવાદ)

કોરોનાને નાથવા માટે દુનિયાભરમાં જાતજાતની દવાના પ્રયોગ ચાલી રહ્યા છે તો સાથે સાથે નવી રસી માટે પણ પ્રયોગ થઈ રહ્યા છે. ભારત પણ એમાં પાછળ નથી. દેશની સાત ફાર્મા કંપની અત્યારે કોવિડ-૧૯ પ્રતિબંધક વેક્સિન શોધવાના તબક્કે પહોંચી છે, જેમાંથી બે રસીની તો હ્યુમન ટ્રાયલ એટલે કે માનવપરીક્ષણ શરૂ થઈ ગયું છે.

આ બેમાં એક છે અમદાવાદસ્થિત વિશ્વવિખ્યાત ફાર્મા કંપની ઝાયડસ કેડિલા. કોવિડ-૧૯ વેક્સિનના મહત્વાકાંક્ષી પ્રોજેક્ટના પ્રેરક એવા ઝાયડસ કેડિલાના ચેરમેન પંકજ આર. પટેલે વેક્સિન સંશોધન અંગે સૌપ્રથમ વિસ્તૃત મુલાકાત આપી છે ચિત્રલેખાને. પ્રસ્તુત છે એ મુલાકાતના અંશ...

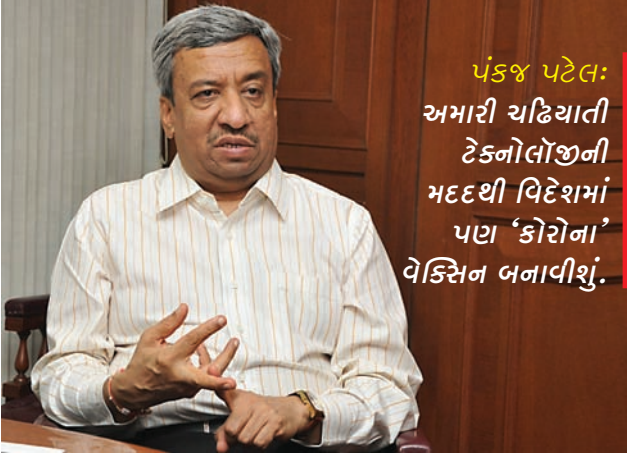
ચિત્રલેખા: કોવિડ-૧૯ વેક્સિન સંશોધન માટે ક્યારે વિચાર આવ્યો?

પંકજ પટેલ: વર્ષ ૨૦૧૦માં સ્વાઈન ફ્લૂનો રોગ ફેલાયો ત્યારે અમને વિચાર આવ્યો કે ભારત માટે એની વેક્સિન મળશે કે નહીં? પછી અમે અમારી જ કંપનીના વિજ્ઞાનીઓ સાથે ચર્ચા કરીને રસી બનાવી. દેશમાં સ્વાઈન ફ્લૂ વેક્સિન વિકસાવનારી સૌથી પહેલી કંપની હતી ઝાયડસ કેડિલા! કોરોના મહામારી વિશે મોટા ભાગના લોકોને લગભગ જાન્યુઆરીમાં ખબર પડી ત્યારે અમે વિચાર્યું કે કોરોના વધે તો ભારતના લોકોનું શું થશે? એટલે અંદાજે દસ ફેબ્રુઆરીએ વિજ્ઞાનીઓ સાથે ચર્ચા બાદ નક્કી કર્યું કે કોવિડ-૧૯ માટે આપણે વેક્સિન બનાવવી છે.

કોવિડ-૧૯ રસી માટે અભ્યાસ કર્યો અને એ આધારે ૧૫ ફેબ્રુઆરીથી તો અમે પ્લાઝમીડ ડીઝેનએ બેઝ વેક્સિન વિકસાવવાનું શરૂ કરી દીધું. એમાં

‘કોરોના વાઈરસ ડિસીઝ’ સામેની રસી વિકસાવવા ‘ઝાયડસ કેડિલા’ના વિજ્ઞાનીઓ દ્વારા થઈ રહેલા વિવિધ પ્રયોગ.

પંકજ પટેલ:
અમારી ચઢિયાતી
ટેકનોલોજીની
મદદથી વિદેશમાં
પણ 'કોરોના'
વેક્સિન બનાવીશું.

પ્રિ-ક્લિનિકલ અને હુમન ટ્રાયલના ત્રણ ફેઝ એમ કુલ ચાર તબક્કા છે, જેની કામગીરી અમદાવાદ નજીકના વિશ્વની શ્રેષ્ઠતમ ટેકનોલોજિકલ સુવિધા ધરાવતા અમારા ઝાયડસ વેક્સિન ટેકનોલોજી સેન્ટરમાં થઈ રહી છે.

આ સેન્ટરની વિશેષતા શું છે?

■ ટેસ્ટિંગ માટે જરૂરી એવાં કલોન અહીં જ ડેવલપ કરીએ છીએ. વેક્સિન પ્રોડ્યુસ અને પ્યોરિફાય કરવા માટે અમારી પાસે એનાલિટિક કેપેબિલિટી છે. કન્સેપ્ટથી લઈને માનવી પરની પ્રથમ ટ્રાયલની અદ્યતન સુવિધા સાથેનું અમારું આ કોમ્પ્રિહેન્સિવ રિસર્ચ સેન્ટર છે.

ટ્રાયલનાં કેવાં પરિણામ મળ્યાં?

■ અમે લોકડાઉનમાં પણ વેક્સિન ડેવલપની કામગીરી કરી. ઉંદર, ગિની પિગ્સ, સસલાં, વગેરે પરનાં પરીક્ષણમાં રસીથી રોગપ્રતિકારક શક્તિ વધતી લાગી. કેન્ટિડેટ ટોક્સિકોલોજી સ્ટડી દરમિયાન રિપીટ ડોઝમાં ઈન્ટ્રામસ્ક્યુલર (સ્નાયુની અંદર) અને ઈન્ટ્રાડર્મલ (ચામડીના ઉપલા લેયરમાં) રસી આપ્યા બાદ પણ કોઈ મુશ્કેલી જોવા ન મળી. દુનિયામાં જોઈએ તો વેક્સિન ફેઝ વન-ટુ ટ્રાયલ થઈ. એમાં અમેરિકામાં ૧૦૦થી ઓછા અને ઓકસફર્ડ યુનિવર્સિટીની રસીનું લગભગ એક હજાર લોકો પર પરીક્ષણ થયું. અમે પણ એટલા જ લોકોને હુમન ટ્રાયલમાં આવરી લેવાના છીએ. ડ્રગ્સ કન્ટ્રોલર જનરલ ઓફ ઈન્ડિયા અને સેન્ટ્રલ ડ્રગ્સ સ્ટાન્ડર્ડ કન્ટ્રોલર ઓર્ગેનાઈઝેશનની મંજૂરી મળી છે. અમારા ડેટા વધુ વિશ્વસનીય હશે-વધુ સમજ આપશે.

સંશોધન માટે આપને સરકારી સંસ્થાઓનો કેવો સહયોગ મળ્યો?

■ નેશનલ બાયો ફાર્મા મિશન, ડિપાર્ટમેન્ટ ઓફ બાયોટેકનોલોજી, ઈન્ડિયન કાઉન્સિલ ઓફ મેડિકલ રિસર્ચ, નેશનલ ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ વાયરોલોજી, વગેરે અનેક સરકારી સંસ્થાએ અમને ખૂબ સારો સહયોગ આપ્યો.

રિસર્ચ અને ટ્રાયલના કોઈ તબક્કે નિરાશા સાંપડી હોય ત્યારે શું કર્યું?

■ પ્રયોગના દરેક તબક્કામાં સફળતા ન મળે એવું બને. શરૂમાં જિન કલોનિંગમાં અમુક કલોન નોન-ઈફેક્ટિવ રહ્યાં. રિસર્ચ અને ઈનોવેશનમાં તો પોઝિટિવ અને નેગેટિવ પરિણામ આવ્યા જ કરે. કોઈ પ્રયોગ સફળ થાય તો કોઈ નિષ્ફળ નીવડે. પ્રયોગોના અંતે સારાં પરિણામ માટે એ બન્ને જરૂરી છે. એટલું ચોક્કસ કહી શકાય કે નિષ્ફળતામાંથી શીખીને સફળતા તરફ આગળ જઈ શકીએ છીએ. મને આપણા દેશના વિજ્ઞાનીઓની ક્ષમતા પર ભરોસો છે. એમની કાબેલિયત

વિશ્વના કોઈ પણ દેશના સાયન્ટિસ્ટ જેટલી જ છે. મને પૂર્ણ વિશ્વાસ છે કે ભારતીય વિજ્ઞાનીઓ કોરોનાની રસી જરૂર વિકસાવશે.

‘ઝાયડસ કેડિલા’ કોવિડની વેક્સિન અને દવા માટે વિદેશમાં પણ સંશોધન કરે છે?

■ કોવિડ વેક્સિન માટે અમે બીજો પ્રયત્ન ઈટાલીના વેક્સિન ટેકનોલોજી સેન્ટરમાં કરીએ છીએ. મિઝેલ વાઈરસમાં રિવર્સ જિનેટિક ટેકનોલોજીનો ઉપયોગ કરી કોવિડ-૧૯ વાઈરસના એન્ટિજન દાખલ કરી એમાંથી મિઝેલ બેઝ વેક્સિન ડેવલપ કરવા જઈ રહ્યા છીએ. એની ટેકનોલોજી જટિલ છે, છતાં જુદી પદ્ધતિ દ્વારા વેક્સિન ડેવલપનો પ્રયત્ન કરીએ છીએ.

અગાઉ વેક્સિન રિસર્ચમાં વર્ષો લાગતાં. એ જોતાં કોરોના વેક્સિનનું ટૂંકા સમયમાં સંશોધન શક્ય બનશે?

■ પહેલાં કરતાં વિજ્ઞાન ઘણું વિકસ્યું છે. વેક્સિનના માનવપરીક્ષણ વખતે શરીરને રોગપ્રતિકારક શક્તિ આપતાં તત્વો કેટલું ટકે છે એ જાણવું અગત્યનું હોય છે એથી ક્લિનિકલ ટ્રાયલમાં ઘણો સમય લાગે છે.

ભારતમાં કોરોના વેક્સિન રિસર્ચનું પરિણામ ૧૫ ઓગસ્ટ સુધીમાં જાહેર થવાની વાતો થાય છે...

■ અમારું પરિણામ એટલું જલદી નહીં આવે.

- તો તમારા કોવિડ વેક્સિન સંશોધનનું પરિણામ અંદાજે ક્યારે આવશે?

■ અમે અત્યારે માનવપરીક્ષણના પહેલા બે તબક્કાનું કામ આદર્યું છે. એનું પરિણામ અંદાજે ઓક્ટોબરમાં આવશે. પછી ત્રીજા તબક્કાની ટ્રાયલમાં ત્રણેક મહિના થશે. અંદાજે માર્ચ, ૨૦૨૧માં વેક્સિન બજારમાં લાવી શકીશું. જો કે અમે પહેલેથી વેક્સિન પ્રોડક્શન શરૂ કરવા માટે વિચારી રહ્યા છીએ, જેથી વેક્સિનને માન્યતા મળે ત્યારે વેક્સિન ડોઝ મળી શકે.

કોવિડ વેક્સિન સૌપ્રથમ બનાવવાની વૈશ્વિક સ્પર્ધાનું ભારણ આપ અનુભવો છો?

■ ના. અમે નક્કી કર્યું છે કે અમે સારું વિજ્ઞાન સમાજને આપીશું. અમે કોઈ સ્પર્ધામાં નથી. અમારે મહામારીના ઉપાય શોધવા છે. મદદ કરવી છે. આ બધું તો જ શક્ય બનશે, જો અમે સફળ રહીએ તો.

વેક્સિન ભારતીય બજારમાં અંદાજે ક્યારે મુકાશે?

■ ઝાયડસ કેડિલા ભારતની કંપની છે એટલે સૌ પહેલાં ભારતીયો માટે વેક્સિન બનાવીશું, જે સલામત અને અસરકારક હોય. એ પછી વિદેશમાં ટેકનોલોજી ટ્રાન્સફર કરી વેક્સિન બનાવવાની વ્યવસ્થા કરીશું.

કોવિડ-૧૯ વેક્સિનનું નામ શું હશે?

■ પ્લાઝમીડ ડીએનએ વેક્સિનને અત્યારે કોડ નામ Zy CoV-D આપ્યું છે. યોગ્ય સમયે યોગ્ય નામ આપીશું.

વેક્સિન પ્રોડક્શન પ્લાન્ટની વિશેષતા શું છે?

■ વેક્સિન પ્રોડક્શન પ્લાન્ટ અમદાવાદ-ચાંગોદરમાં હશે. ઉત્પાદન વિશે હાલમાં કહેવું બહુ વહેલું ગણાશે. જો કે દસ કરોડ ડોઝથી શરૂઆત કરવાનું વિચાર્યું છે. ભવિષ્યમાં બીજા ઉત્પાદકોની મદદ લઈને વધુ પ્રમાણમાં વેક્સિન બનાવીશું.

વેક્સિન રિસર્ચથી પ્રોડક્શન સુધીનો અંદાજિત ખર્ચ કેટલો થશે?

■ રિસર્ચ કામગીરી હાલ થઈ રહી છે. ઉત્પાદન તબક્કા સુધી પહોંચતાં સુધીમાં

‘ઝાયડસ કેડિલા’નું વેક્સિન ટેકનોલોજી સેન્ટર. અહીં જ થાય છે રસીનું માનવપરીક્ષણ.

૬૦૦થી ૭૫૦ કરોડ રૂપિયાનું રોકાણ કરવું પડશે.

કોવિડ વેક્સિન સંશોધન અને ઉત્પાદન માટે ‘ઝાયડસ કેડિલા’ આત્મનિર્ભર હશે?

■ હા. અમે વેક્સિન સંશોધન અને ભવિષ્યમાં ઉત્પાદન માટે પાણી સો ટકા આત્મનિર્ભર હોઈશું. અત્યારે પાણી એકેચ વિદેશી વ્યક્તિની મદદ લીધી નથી.

ભારતમાં કોવિડ વેક્સિનની અંદાજે કેટલી જરૂર રહેશે?

■ મહત્વની વાત એ છે કે વેક્સિન ઓછામાં ઓછા છ મહિના સુધી અસરકારક રહેવી જોઈએ. રસીની અસર એનાથી ઓછો સમય રહેતી હોય અને વારંવાર રસી લેવી પડે તો સમસ્યા હલ થશે નહીં. બીજું, લોકોએ સ્વખર્ચે વેક્સિન લેવાની થાય તો ભારતમાં બહુ થોડા લોકો વેક્સિન લઈ શકે. સરકાર વેક્સિનેશન

પ્રોગ્રામ (રસીકરણ કાર્યક્રમ) શરૂ કરે નહીં ત્યાં સુધીમાં દરેક સામાન્ય વ્યક્તિ વેક્સિન લઈ નહીં શકે. એ જ રીતે બધા લોકો સુધી પહોંચી શકાશે કે કેમ? એ પ્રશ્ન છે. સારી વેક્સિનથી લાંબા સમય ઈમ્યુનિટી આવવી જોઈએ. એ પુરવાર થશે ત્યારે વેક્સિનની જરૂરતનો વિચાર કરવો પડશે.

વિદેશમાં કોવિડ વેક્સિન અંગે શું સ્થિતિ થશે?

■ દુનિયાભરમાં કોરોના ફેલાયો હોવાથી ઘણા દેશોમાં વેક્સિનની જરૂર પડશે. અમેરિકા, યુરોપ, રશિયા, ચીન, વગેરે દેશોમાં વેક્સિન સંશોધન થાય છે. જો કે ત્રીજા વિશ્વના દેશોમાં કોરોના વેક્સિનની જરૂર ઊભી થાય એમાં ભારતીય દવા ઉદ્યોગ મદદ કરી શકે. એવું બની શકે કે ગેટ્સ ફાઉન્ડેશન, વિશ્વ આરોગ્ય સંસ્થા, વગેરે ભેગાં થઈ લોકોને વેક્સિન આપવાનો કાર્યક્રમ ઘડે તો એ માટે એમણે મોટા પ્રમાણમાં વેક્સિન ખરીદવી પડશે.

‘ઝાયડસ કેડિલા’એ આજ સુધીમાં કેટલી વેક્સિન બનાવી છે?

■ અમે સ્વાઈન ફ્લૂ, ઓરી (મિઝલ્સ), ઈન્ફ્લુએન્ઝા, હડકવા, ટાઈફોઈડ, વગેરે વેક્સિન બનાવી. મમ્મસ, રુબેલા, પેપિલોમા, હેપેટાઈટિસ-એ, હેપેટાઈટિસ-ઈ, વગેરે વેક્સિન એડ્વાન્સ સ્ટેજ ડેવલપમેન્ટમાં છે.

કોરોનાની પ્રવર્તમાન સ્થિતિ અંગે તમે લોકોને શું સંદેશો આપશો?

■ કોરોનાથી ગભરાવાની જરૂર નથી, કોરોનાથી બચવાની ખાસ જરૂર છે. માર્સ્ક, સોશિયલ ડિસ્ટન્સિંગ, હાથ નિયમિત ધોવા, વગેરે નિયમોનું ચુસ્તપણે પાલન કરી કોરોનાથી બચવાના પ્રયત્ન કરવા જોઈએ.

તસવીરો: ઝાયડસ કેડિલા

feedback2mahesh@chitralklekha.com

સપ્તપદી

ટચુકડી જાહેરખબર

સુમેળ

● અતિ ધનાઢ્ય, ગર્ભ શ્રીમંત કેમેલીના

ચુવક, ચુવતીની યોગ્ય જીવનસાથીની

પસંદગી માટે સંપર્ક કરો.

ચાંદની દલાલ - એલિટ મેચ મેકર

9925018706

સપ્તપદી/સુપર માર્કેટ જાહેરખબરના દર

સુપર માર્કેટ: પ્રથમ ૨૦ શબ્દોના : રૂ. ૭૮૫/-

વધારાના શબ્દ દીઠ : રૂ. ૪૦/-

સુપર માર્કેટ ડિસ્કલે :

બ્લેક/વ્હાઇટ : ૪ સે.મિ. X ૧ કોલમના : રૂ. ૫૨૫૦/-

વધારાના કોલમ સે.મિ. દીઠ રૂ. ૧૦૦૦/-

ક્લર : ૫ સે.મિ. X ૧ કોલમના : રૂ. ૮૪૦૦/-

વધારાના કોલમ સે.મિ. દીઠ રૂ. ૧૮૫૦/-

સપ્તપદી:

પ્રથમ ૨૦ શબ્દોના : રૂ. ૬૨૫/-

વધારાના શબ્દ દીઠ : રૂ. ૩૦/-

નોંધ :

(૧) ક્લાસિકાઈઝમાં સ્વીકારાતા શબ્દો માત્ર ૧૦૦.

(૨) આથી અગાઉના બધા જ દર અને યોજનાઓ રદ બાદલ થાય છે.

જ્યાં જ્યાં વસે

ગુજરાતી

ત્યાં ત્યાં પહોંચે

ચિત્રલેખાની

સપ્તપદી

હેં, ખરેખર?!

શાકભાજી નકામાં... એનો ગેસ કામનો!

દુર્ગંધ-પ્રદૂષણમુક્ત પરિસર બનાવવાની સાથે કમાણી પણ કરી શકાય તો એનાથી ઉત્તમ બીજું શું હોય? સુરતની 'એપીએમસી'એ શાકભાજીના કચરાનો નિકાલ કરવા આવો જ કંઈ કીમિયો કામે લગાડ્યો છે.

ફચસલ બકીલી (સુરત)

આ ખાદેશની ૨૪૭૭ અને ગુજરાતની ૨૨૪ નાની-મોટી એપીએમસી (એગ્રિકલ્ચર પ્રોડ્યુસ માર્કેટ કમિટી-કૃષિપેદાશ બજાર સમિતિ)ને જે ન સૂઝ્યું એ સુરતની એપીએમસીને સૂઝ્યું છે.

અહીં સામાન્ય દિવસોમાં રોજ ઠલવાતાં ૩૦૦૦ ટન (૩૦ લાખ કિલો) શાકભાજીના જથ્થામાંથી બચી ગયેલા-બગડી ગયેલા કચરાને બાયોગેસ પ્લાન્ટમાં પ્રોસેસ કરીને ૮૦૦ કિલો ગેસ પેદા કરવામાં આવે છે. આ ગેસના વેચાણથી એપીએમસીને વર્ષે લાખો રૂપિયાની આવક થાય છે.

સુરતની આ શાકબજારમાં દક્ષિણ ગુજરાત ઉપરાંત મહારાષ્ટ્ર, મધ્ય પ્રદેશ,

રાજસ્થાનથી પણ શાકભાજી ઠલવાય છે. આ કચરો એક સમયે એપીએમસીની કચરાપેટીમાં જતો હતો. ક્યાંક તો ખુલ્લામાં ફેંકી દેવામાં આવતો હતો. એ કચરો ઉઠાવવા માટે રોજના ૫૦૦૦ રૂપિયાનું બિલ સુરત મહાનગરપાલિકાને ચૂકવવું પડતું. મહાનગરપાલિકા તરફથી આ સેવા ક્યારેક ખંડિત થાય તો એના કચરાનો ગુણાકાર થતો.

બીજી અનેક સંસ્થાઓની જેમ સુરત એપીએમસીના ચેરમેન રમાણ પટેલ (જાની) અને એપીએમસીના અન્ય પદાધિકારી સમયાંતરે અભ્યાસ કે મીટિંગ-કોન્ફરન્સ માટે પ્રવાસ કરતા રહેતા હતા. કચરાના યોગ્ય નિકાલ માટે એમણે બાયોગેસનો પ્લાન્ટ નાખવાનું વિચાર્યું. એક કંપની જોડે એમઓયુ પણ કરેલા, પણ કામ શરૂ થઈ ન શક્યું. આવા અન્ય પ્રયત્નો પછી સુરત એપીએમસીએ

ભાજી, રીંગણ, ટમેટાં બધું જ ચગદાઈને પછી ગેસ ઉત્પન્ન કરશે.

‘સુરત એપીએમસી’ના ચેરમેન રમણ પટેલ :
નકદ આવક ઉપરાંત ઉત્તમ પ્રવાહી ખાતર પણ આ પ્લાન્ટમાંથી મળે છે.

‘સુરત એપીએમસી’ના સેક્રેટરી નીલેશ થોરાટ:
બાયોગેસ પ્લાન્ટમાં ખાટાં ફળોનો કચરો ઉમેરી શકાતો નથી.

રાજ્ય સરકારની સાથે મળીને પોતાનો જ બાયોગેસ પ્લાન્ટ ડુંભાલમાં આવેલા મોર્કેટના એક ખૂણામાં ૫૦૦૦ ચોરસમીટર જગ્યામાં છ કરોડના ખર્ચે ત્રણેક વર્ષ પહેલાં બનાવ્યો. શરૂઆતમાં એના સંચાલનમાં થોડી મુશ્કેલીઓ આવેલી, પણ હવે ગુજરાતી કહેવત છે એમ નીવડ્યે વખાણ. તાજેતરમાં જ કેન્દ્રીય મંત્રી પીયૂષ ગોયલે એમના ટૂવીટમાં આ પ્લાન્ટનો વિડિયો મૂકી એમાંથી પ્રેરણા લેવા આહવાન કર્યું હતું.

એપીએમસીના ચેરમેન **રમણ પટેલ (જાની)** ચિત્રલેખાને કહે છે:

‘અમને કચરાના નિકાલની બહુ તકલીફ પડતી હતી. ઈચ્છા હતી કે આ વિસ્તાર પ્રદૂષણ-દુર્ગંધમુક્ત થાય. અહીં આવતા ખેડૂત અને વેપારીઓનું આરોગ્ય જળવાઈ રહે એવી વ્યવસ્થા અમારે કરવી હતી. ઉકેલ તરીકે બાયોગેસ પ્લાન્ટ મળ્યો. અહીં ઉત્પન્ન થતો ગેસ ગુજરાત ગેસને બજારભાવે વેચીએ છીએ. હવે કચરો ઉકાવવાનો ખર્ચ કરવો પડતો નથી અને ગેસની આડપેદાશમાં ખાતર પણ મળે છે. અમારું મોર્કેટ જેમ વિકસતું થશે એમ આ પ્લાન્ટ પણ વિકસાવીશું.’

સુરતમાં બનેલા આ બાયોગેસ પ્લાન્ટની ક્ષમતા રોજ ૫૦ ટન કચરામાંથી ગેસ બનાવવાની છે. જો કે હાલ એ અડધી ક્ષમતાથી ચાલે છે. એપીએમસીએ સુરત રેલવેસ્ટેશનની આસપાસની હોટેલમાં બચી જતા ખોરાકનો પણ ઉપયોગ કરવાની શરૂઆત કરેલી. જો કે લોકડાઉનને કારણે હવે હોટેલમાંથી કશું મળતું નથી.

એમ તો આ પ્લાન્ટના સંચાલનમાં અનેક મુશ્કેલી પણ આવે છે. સુરત એપીએમસીના સેક્રેટરી **નીલેશ થોરાટ** કહે છે: ‘અમારો પ્લાન્ટ શાકભાજીના કચરા પર જ આધારિત છે. કેરીની સીઝનમાં ગોટલા અલગ કરવા પડે છે, કારણ કે કોઈ પણ કઠણ વસ્તુ, જે જલદી વિઘટન ન પામે એને પ્લાન્ટમાં ઉમેરી શકાતી નથી. શાકભાજીના કચરામાં આવી જતાં પ્લાસ્ટિક, દોરી કે બીજા કોઈ કઠણ વસ્તુને કાઢી નાખવાં પડે છે. લીંબું, મોસંબી, સંતરાં જેવાં ખાટાં ફળ ટાંકીની અંદર ચાલતી પ્રક્રિયામાં અવરોધ ઊભો કરે એટલે કચરામાંથી એને પણ અલગ કરવાં પડે છે.’

બચેલાં, સોડાનાં ને કચરામાં ફેંકેલાં શાકભાજી આ પ્લાન્ટમાં આવે છે. એને એક કન્વેયર બેલ્ટ પર ઠાલવવામાં આવે છે. ત્યાંથી એકદમ ચગદાઈને ઘડું પ્રવાહી બને છે અને પછી પાઈપ વડે એ મોટા ટાંકામાં ઠલવાય છે. જમીનથી ૩૦ ફૂટ ઊંડા ત્રણ વિશાળ ટાંકામાં આ શાકભાજી સડવાની એટલે કે એના કુદરતી સ્વરૂપે વિઘટન થવાની પ્રક્રિયા થાય છે. અમુક પ્રક્રિયાના અંતે મિથેન ગેસ બને છે, જે બીજા એક ટાંકામાં આવે છે. છેલ્લે ફિલ્ટર અને અમુક સેન્સર પસાર કરીને એ ગેસ સીધો જ ગુજરાત ગેસની ઘરેલુ ગેસલાઈનમાં પહોંચે અને ત્યાંથી અનેક ઘર સુધી. ગેસની ગુણવત્તાની ચકાસણી પણ થતી રહે છે.

ચેરમેન રમણભાઈ કહે છે: ‘પૂર્ણ ક્ષમતાએ પ્લાન્ટ શરૂ થશે ત્યારે રોજ ૨૦૦૦ કિલો ગેસ ઉત્પન્ન થશે. ગેસ બન્યા પછી બચતું પ્રવાહી ખાતર તરીકે બહુ ઉત્તમ કામ આપે છે. અમારા ખેડૂતોએ એનો ઉપયોગ શેરડી, કોબી, દાડમ, વગેરેના પાકમાં કરી બહુ સારાં પરિણામ મેળવ્યાં છે. અત્યારે નજીવી કિંમતે આ ખાતર આપી દઈએ છીએ. ઓર્ગેનિક ખેતી માટે એ બહુ અનુકૂળ છે. ગેસ અને ખાતર મેળવ્યા પછી પ્લાન્ટમાં કશું બચતું નથી એટલે એ ઝીરો ડિસ્ચાર્જ પ્લાન્ટ છે.’

સુરતની જેમ જ અમદાવાદમાં પણ આવો પ્લાન્ટ ટૂંક સમયમાં શરૂ થવાનો છે.

■ તસવીરો: ધર્મેશ જોશી

ઉપવાસમાં આધાર, સ્વાદમાં અપરંપાર...

SINCE 2008

રેડી-ટુ-કૂક મસાલા

સંપૂર્ણ જૈન

IMAGE MAKER-09327020557

૧૦૦% શુદ્ધ ફરાળી

સાબુદાણા વડા ઇન્સ્ટન્ટ મિક્સ

અમારા અન્ય ફરાળી ઇન્સ્ટન્ટ મિક્સ

- ફરાળી ગોટા ઇન્સ્ટન્ટ મિક્સ
- ફરાળી પાત્રા ઇન્સ્ટન્ટ મિક્સ
- ફરાળી થેપલા ઇન્સ્ટન્ટ મિક્સ

દિલ માંગે મોર !

Mfg. by: SHRI HARI MASALA,
Halol, Gujarat, INDIA.

100% VEG.

CUSTOMER CARE : 94092 00015

★ હવે ઘેર બેઠાં ઓનલાઇન શોપીંગ કરો, વેબ સાઇટ દ્વારા... www.shriharimasala.com